Presentació
Manel Aisa Pàmpols

En aquest any 2006 que recentment deixem enrera l'activitat de l'Ateneu Enciclopèdic Popular ha continuat centrada en les jornades "Repensar Barcelona, Recuperar la Ciutat," així com en la presentació de diversos llibres d'interès i de documentals; també un cop més realitzant treballs de catalogació, recerca i col·laboració amb tot tipus de projectes de recuperació de la Memòria Històrica amb historiadors i entitats que treballen amb aquest fi, prestant documentació i ajudant, dos cops o tres per setmana, els historiadors que s'acosten al nostre local per recollir informació.

En l'apartat de "Repensar Barcelona, Recuperar la Ciutat" començàrem el 3 de març a la Casa de la Solidaritat amb la conferència del periodista Luís Ángel Fernández Hermana "Repensar la ciudad en la sociedad del conocimiento"; continuàrem el 16 de març amb l'arquitecte i professor de la Universitat de Barcelona José Luis Oyon al Bar Nostromo, on ens va parlar de "Arrabales de la revolución". El 28 d'aquest mateix mes de març a l'Ateneu Llibertari de Sants l'amic, antropòleg i arquitecte italià Franco La Cecla ens va parlar de "Gentrificación de los barrios populares" acompanyat del geògraf Francesc Muñoz. El 7 d'abril Itziar González fou convocada a l'Espai Obert per parlar-nos de "Com funciona la Participació ciutadana?".

Pel que fa a la presentació de llibres no vàrem perdre la oportunitat de presentar el de Paulino Diez: "Memorias de un anarcosindicalista de acción", publicat per l'editorial Bellaterra i prologat per Vicente Moga, historiador especialitzat en historia contemporània de Ceuta i Melilla. L'història d'aquesta segona edició de les memòries de Paulino es remonta a una conversa el dia de la presentació de les fotografies sobre Barcelona de Michaelis al CCCB; a partir d'aquí i per mitjà de Sara Berenguer (Beziers) vàrem intentar localitzar la família de Paulino a Centre Amèrica però les cartes retornaven, fins que un dia vàrem col·locar un article a internet amb una petita biografia de Paulino; al poc temps un nét ens va contestar amb gran entusiasme. Eloy Martín Corrales, de la Universitat Pompeu Fabra es posà a treballar el tema i el 14 de març vàrem presentar el llibre entre l'amic Eloy Martín i jo a la magnifica sala de conferències de la Biblioteca Arús. Aquell dia apareixèren a la sala familiars i veïns de Paulino durant la seva estada a Melilla. Cal recordar en aquest cas que el seu germà era l'alcalde socialista de Melilla el 1936 i, com molts dels melillenses, patí la repressió i fou executat.

El 6 d'abril tornàrem a la Biblioteca Publica Arús per presentar dos llibres que es complementen: per una banda "En la mesa con Darwin. Evolución y revolución en el movimiento libertario en España 1869-1914", d'un altre bon amic, Alvaro Girón, membre del CSIC Milà Fontanals de Barcelona. Aquest llibre fou publicat pel mateix CSIC; també presentarem la reedició de "El Banquete de la Vida" de l'avi de l'anarquisme espanyol Anselmo Lorenzo, editat en primera edició per les Publicaciones de la Escuela Moderna de Francesc Ferrer i Guàrdia i ara reeditat per la nova editorial a la qual pertanyo: l'Editorial Sintra. L'Acte fou presentat per Carles Sanz (Ateneu) Alvaro Girón i jo mateix.

Continuant amb la presentació de llibres, el 18 d'abril vaig tenir el plaer de conèixer a Alun Menai Williams quan vàrem presentar el seu llibre "I Vaig tornar a creuar l'Ebre, Memòries d'un brigadiste Gal·les durant la guerra civil", editat per l'editorial Waren & Pell de Cardiff. L'acte es celebrà al CCCB. Obrí l'acte l'editor Alan Warren, seguit de Geoff Cowling (ex british cònsul general a Barcelona) i de mi mateix. També va participar en aquest acte el metge ex brigadista Moises Broggi. Pocs dies després Alun Menai passava bona part del matí al costat nostre signant el seu llibre a la Rambla el dia de Sant Jordi; a la tornada a Gal·les, als pocs dies, moria a la seva terra minaire que l'havia vist néixer.

Per presentar un altre llibre tornàrem a la Biblioteca Arús el 27 d'abril. Aquest cop es tractava de "Pinturas de Guerra Dibujantes antifascistas en la guerra civil" de Miquel Sarró Mutis, editat per l'editorial Traficantes de sueños. La presentació fou a càrrec d'Eduard Pons Prades, Manel Aisa i naturalment l'autor, un dibuixant madrileny que a Joaquina Dorado li recordava físicament al conegut dibuixant de la guerra civil Helios Gómez.

Amb els companys de Llavor Anarquista apareix una nova convocatòria dins les jornades "Zona temporalmente amoral que es van celebrar els dies 12 i 13 de maig a l'Ateneu Popular de Nou Barris. Allà Agustín García Calvo va fer una conferència: "El Unico y la totalidad", en unes jornades en homenatge a Max Stirner en el 150 aniversari de la seva mort. També van participar en aquestes jornades Costantino Cavalieri "Stirner i l'anarquia ara", i Luis Andrés Bredlow "Stirner, el hombre, el único y yo".

El 7 de juliol tornàrem amb els companys de "Repensar Barcelona, Recuperar la ciutat" per col·laborar en la Taula rodona amb Albert Sancho del "Col·lectiu Taller VIU" i Raül Robert de "Col·lectiu Sostre cívic". L'acte es celebrà a l'Ateneu Entropiactiva de Sants.

En l'apartat de documentals cinematogràfics aquest any vam presentar l'11 d'octubre al CCCB "EL MIL", de la realitzador suïssa Martina Loher, documental centrat en la família Soler Sugranyes. Posteriorment participaren en el debat la pròpia Martina Loher i els companys de l'AEP Carles Sanz, Txema Bofill i Ricard Vargas Golarons. A l'acte van assistir prop de 400 persones. Des d'aleshores, companys de l'Ateneu com ara Ricard Vargas, han viatjat per la resta d'Espanya i de Catalunya presentant aquest mateix documental.

Poc temps després presentàrem a la mateixa sala del CCCB el documental "Ni Vells ni traïdors" del realitzador francès Pierre Carles, que tracta sobre el grup d'"Action Directe" a la França dels anys 70 i 80. Cal dir que alguns dels membres dels grups encara són a la presó amb cadena perpetua com ara Jean Marc Rouillan. En el posterior debat va participar el mateix Pierre Carles, Jacques Garin (ex-gari) jo mateix com a presentador.

Per acabar aquest apartat de presentacions cal remarcar que ajudàrem a les "Dones Llibertaries" a convocar un cop més l'acte del 20 de novembre al cementiri de Montjuïc davant les tombes de Ferrer i Guàrdia, Francisco Ascaso i Buenaventura Durruti en el setanta aniversari de la Revolució Espanyola. Parlaren a l'acte Colette Durruti, Aurora Tejerina, Enric Casañes, Antonina Rodrigo, Antonia Ujeda, Concha Pérez i l'ex professor de l'Escola racionalista Sicart, resident actualment a Perpinyà. Dos dies desprès d'aquest acte moria d'un atac de cor a casa seva Antonia Ujeda, aquella dona incansable que sempre, sempre, estava disposada a col·laborar amb el que les seves forces li permetien. Ella durant molts anys s'encarregà de netejar i cuidar les tres tombes dels "colosos de l'anarquisme", com ella mateixa deia al referir-se a Durruti, Ascaso i Ferrer i Guardia.

Un dels altres actes que ajudàrem a difondre fou la presentació del llibre de Luís Andrés Edo "La CNT en la encrucijada, Memorias de un heterodoxo", editat per La Flor del Viento i presentat el 14 de desembre per Carles Sanz i Bernat Muniesa a la Fundació d'Estudis Llibertaris.

També cal destacar la participació a les jornades sobre la memòria històrica que organitzaren els companys de la Cooperativa de Consum Ateneu Rosa de Foc de Gràcia "Vivències de la revolució", a mitjans de novembre i desembre al barri de Gràcia. Allí estigueren en Paco Ríos, presentant el documental "Vivir la Utopia", Abel Paz i Concha Pérez, com a testimonis, en Ferran i Manel Aisa parlant dels anys 20, el grup León Felipe amb Adolf Castaños, Guiomar Castaños, Maria Ángeles Igartua i Joan Garcia Tristany amb el recital "Poesia i vida", així com també Antonina Rodrigo parlant sobre el moviment "Mujeres libres", el mateix dia que l'amiga Lisa Berger presentava el seu magnífic documental "De toda la vida".

En aquest mateix període la Rosa de Foc de Gràcia penjà de les seves parets l'exposició "Efervescència social dels anys 20, Barcelona 1917-1923" i naturalment trobàrem un dia per parlar de La Vaga de la Canadenca i de tot aquell temps.

Per acabar aquest apartat de conferències i presentacions cal dir que el mes de maig vàrem ser convidats per parlar del "70 aniversari de la revolució espanyola". Vam ser amb la FAI de Milà al seu magnífic local de la Vía Le Monza, (amb molts companys d'aquella ciutat Máximo, Antonio, Rosanna, etc). Després visitarem Piacenza al Centri Soziale d'aquella ciutat per acabar a la casa okupada de Mòdena "Libera".

Al mes de octubre tornarem a Itàlia, aquest cop a Roma, acompanyant a Abel Paz; així les jornades sobre la Revolució espanyola es portaren a L'Universitat de l'Aquila, al Centro Soziale de Frascati, a l'Univeristat de la Sapienza de la mateixa Roma i, per acabar, a l'extraordinari Centro Soziale di Roma: es tracta d'un ex-canòdrom on els okupes romans tenen un equip de rugby que juga a la primera divisió d'aquell país. A Roma cal dir que ens trobàrem amb companys com Franchesco, Carlo Girardhato de la revista Libertaria, professor Gigi di Lembo així com amb l'extraordinari Tullio Cardia, que ens va allotjar a casa seva tots els dies. També cal recordar que vàrem ser a les ondes de Radio Rossa durant més d'una hora.

A l'apartat del Centre de Documentació Històric i Social cal destacar que, després de 10 anys al local actual del Passeig de Sant Joan, ara comença a donar goig la Biblioteca Hemeroteca i Documentació, i tot i que som conscients de que encara ens falta molt per ordenar i classificar, la situació de mica en mica va canviant. Cal recordar que fa deu anys els documents que van arribar de la Casa de la Caritat ho van fer en molt mal estat, com si de sacs de patates es tractés.

En aquest apartat cal agraïr la col·laboració que tenim últimament de la Universitat de Trento, que des de fa tres anys ens envia un becari durant 6 mesos. Primer va ser la Valeria, després en Luca i aquest any la Cristina Filia d'Udine, que durant sis mesos ha estat col·laborant amb nosaltres i donant amb la seva joventut i simpatia un aire fresc a l'AEP. Esperem que aquesta col·laboració continui i el proper any poguem gaudir d'un altre becari italià.

També hem d'assenyalar que el Cap d'Arxius de la Generalitat de Catalunya, el senyor Ramon Albert, aquest any ens a retirat tot tipus d'ajut. Si ja l'any passat la subvenció va ser minsa (mireu anterior butlletí) la d'aquest any no existeix. Ni tan sols es van dignar a contestar les nostre cartes.

Però millor serà continuar amb la nostra quotidianitat al CDHS/AEP. Aquest any ens han visitat prop de 80 persones, totes a la recerca dels documents per les seves Tesis o tesines, o per alguna que altre edició de llibres d'història, etc., passant de llarg les 150 persones si contem les consultes que ens han fet per internet, fent fotocòpies, utilitzant l'escàner, etc.

En tot això cal destacar la nostra col·laboració altruista amb documentals per TVE sobre "Ruedo Ibèrico", així com el préstec de material a exposicions com "En memorial da Liberade", organitzada per la Conselleria de Cultura de la Xunta de Galicia.

Amb l'Institut Municipal del Paisatge Urbà i el seu servei de Publicacions de l'Ajuntament de Barcelona en la reproducció de documents pel llibre "Ciutadanes Ruta de les Dones Barcelona L'Hospitalet Sant Adrià" d'Isabel Clara Simó, així com també amb l'amiga Jordana Mendelson i l'exposició "Revista y Guerra" (1936-39), inaugurada el mes de gener del 2007 al Museo Princesa Sofía de Madrid.

També cal recordar la documentació (escàner) aportada a llocs com "Espai Gaudi", o l'estreta col·laboració que tenim en aquest moments amb la CGT per l'exposició sobre les Col·lectivitzacions que properament es presentarà a la ciutat de Barcelona, així com els primers contactes amb la productora de Madrid "No hay penas" per la realització de un film documental dels anys 20 y 30.

I encara que abans he dit que la biblioteca comença a donar goig també és ben cert que la nostra biblioteca no gaudeix de les condicions que es mereix; no tan sols pel nostre treball després de 30 anys en els quals passen moltes coses, si no perquè cal recordar que aquesta documentació ha d'estar a l'abast de tots,també algun dia a l'abast dels nostres néts; per tant caldrà tenir cura de conservar-la lo millor possible. No tenim res a amagar i cal poder traspassar el llegat a properes generacions perquè ells continuïn triant la documentació que mes els hi convingui. Per això, entre d'altres coses, l'AEP presenta aquest any el seu Manifest.

Així aquest any passat ens hem reunit amb Patrimoni Històric de la Ciutat i el senyor Xavier Suñol que va entendre el problema i ha apostat per orientar-nos cap a una primera convocatòria amb la regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, que celebrarà properament. Un altre dels contactes que tinguérem fou amb Mª Jesús Bono Lahoz, Coordinadora General del Memorial Democràtic. Esperem que aquestes noves vies obertes en aquest moment donin els fruits els propers anys.

Referent al Manifest, aquest fou presentat al CCCB el 2 d'octubre. En el debat participaren Pere Joan Pujol (President de la Federació d'Ateneus de Catalunya) i Manel Aisa, Adolf Castaños i Carles Sanz per part de l'Ateneu. També el Manifest i la veu de l'Ateneu Enciclopèdic es va sentir a les tertúlies dels dijous a l'Ateneu Barcelonès. Tanmateix el Manifest es presentà el 20 de novembre al mateix Barcelonès amb unes paraules d'Oriol Bohigas (President Ateneu Barcelonès) en un acte coordinat per Bernat Castanys i amb la col·laboració de Pere Joan Pujol i de Manel Aisa i Adolf Castaños per part de l'AEP.

Per acabar, voldria esmentar a Carles Fontserè, soci d'honor de l'Ateneu Enciclopèdic que recentment ens ha deixat recordant la seva complicitat amb l'AEP, sobretot en l'etapa de La Casa de Caritat i últimament amb la realització de la portada del Llibre "Una Historia de Barcelona L'Ateneu Enciclopèdic Popular" de Ferran Aisa que editarem conjuntament amb l'editorial Virus.

MANIFEST DE L'ATENEU ENCICLOPÈDIC

Els pactes de silenci de l'anomenada transició espanyola portaren a l'ostracisme a entitats com l'Ateneu Enciclopèdic Popular que, fundat l'any 1902 per llibertaris aficionats a la lectura com Josep Tubau i Eladi Gardó, comptaren amb el suport incondicional de Francesc Layret, Lluís Companys, Lluís Bulfi i altres obrers i intel·lectuals sorgits de la classe obrera que tenien un gran anhel cultural, pedagògic i alhora reivindicatiu vers la societat.

Durant el primer terç del segle XX l'Ateneu es convertí en un referent tant de la cultura com dels moviments socials del poble barceloní, arribant a tenir durant la dècada dels anys 10 i 20 més de 20.000 associats i innumerables seccions que aportaren una gran diversitat de criteris de coneixement i de relacions humanes, totes encaminades a fomentar el col·lectivisme de les persones. Durant tot aquest període l'Ateneu va anar adquirint un gran patrimoni humà i material com ho demostren els quatre pisos i els baixos del carrer del Carme 30, un pis al carrer de Santa Anna, així com el terreny de la Rambla cantonada Pintor Fortuny (on avui hi ha un hotel) i, a més a més, el xalet de la Molina, espoliat pels Falangistes després de la Guerra Civil Espanyola i avui ocupat per la Generalitat de Catalunya.

Cal destacar també en aquest període que persones de la cultura catalana com Joan Salvat-Papasseit, Joaquim Maurin, Víctor Colomer, Manuel Ainaud de Lasarte, Joan Bastardas, Jaume Aiguader, Josep Mª de Sucre, Joan Amades, Angel Pestaña, Salvador Seguí etc. van formar-hi part activament.

Després dels desastres de la guerra, el 26 de gener de 1939 es produí l'ocupació per part de l'exèrcit franquista de la ciutat de Barcelona. Les tropes feixistes deixaren anar tota la seva còlera cremant i lapidant la Biblioteca i els documents d'arxiu ubicats a la seu de l'Ateneu del carrer del Carme nº30. Sens dubte les tropes franquistes portaven apresa la lliçó que des de bon principi havia imposat el General Emilio Mola "Hay que acabar con la cultura obrera" i el General José Millán Astray "Viva la muerte".

Arribada la fosca nit del silenci, l'Ateneu Enciclopèdic Popular (AEP), com tants altres col·lectius, patí exili, presó i mort. Durant la postguerra el franquisme va intentar exterminar la cultura obrera. La por s'instal·là a totes les cases i les persones no gosaven parlar de la seva pròpia memòria.

Amb la mort del dictador i la democràcia instaurada de nou a casa nostra, un grup de vells ateneistes i joves inquiets, poc a poc recuperàvem de nou l'esperit ateneista d'una entitat barcelonina com fou l'AEP Així, el 1977 renaixia de nou l'Ateneu Enciclopèdic Popular de Barcelona disposat a rescatar, no tan sols la memòria de l'Ateneu, si no també la de tot un poble que havia lluitat contra el feixisme i que en certs moments havia estat capaç de vèncer l'enemic.

Des d'aleshores, l'AEP sempre ha encaminat les seves activitats amb la intenció de rescatar la memòria del poble des de les seves arrels per continuar la seva tasca d'ésser una mena de Universitat Popular. Durant aquest temps ha anat convertint la seva biblioteca, hemeroteca i fons de documentació (actual Centre de Documentació Històrico-Social) en

un dels més importants fons de documentació sobre el moviment obrer de l'estat espanyol. Paral·lelament ha anat organitzant un seguit d'activitats a través de conferències, debats, exposicions itinerants, recitals poètics, col·laboracions amb mitjans de comunicació nacionals i europeus per l'elaboració de documentals audiovisuals, exposicions,... amb la finalitat de rescatar la memòria silenciada de la cultura del nostre poble.

Malgrat aquest indubtable esforç, sempre sense ànim de lucre per part dels ateneistes, tant a la nostra etapa del carrer Montalegre, 5 com a l'actual seu al Passeig de Sant Joan, 26 amb uns recursos molt limitats, el nostre treball sempre ha estat carregat de generositat per recuperar allò que havia estat la nostra pròpia història com a poble, perquè sabíem i sabem que, per projectar-se cap al futur, necessitem conèixer el nostre passat.

Així, cent anys després, la idea de l'Ateneu Enciclopèdic continua sent la mateixa: propagar la cultura popular en un món en el que la formació moral de l'ésser humà ha estat substituïda per la màquina capitalista.

Ara, després de gairebé 30 anys d'aquesta lluita desigual, quan sembla que hi ha sectors socials importants que parlen de rescatar la memòria d'un país, creiem oportú tornar a insistir en que no n'hi ha prou amb la devolució dels anomenats Papers de Salamanca, sinó que creiem que entitats com l'Ateneu Enciclopèdic Popular mereixen tenir la mateixa consideració que bona part de les organitzacions, persones, partits i sindicats víctimes del franquisme als quals se'ls ha restituït part del patrimoni. No ha estat així amb l'Ateneu Enciclopèdic Popular.

Per tot això creiem que els actuals governants han de restituir el patrimoni als ateneistes d'avui, sobretot si tenim en compte que gran part de biblioteques, teatres i diversos llocs de reunió i de debat foren construïts amb el sacrifici i les aportacions de milers d'ateneistes de les classes populars.

Octubre 2006
www.ateneuenciclopedicpopular.org
aenciclopedic@yahoo.es

Presentació del Manifest de l'Ateneu Enciclopèdic Popular a l'Ateneu Barcelonès

No és la primera vegada que l'Ateneu Barcelonès té l'honor d'acollir un acte del seu fraternal Ateneu Enciclopèdic Popular: commemoràrem el centenari de l'AEP, presentàrem el llibre que narra la història de la presència activa de l'AEP a Barcelona.

De bell nou avui l'Ateneu Barcelonès sent la satisfacció de convertir-se en tribuna per a un altre acte que és de tota justícia: la reivindicació, la demanda, l'exigència que l'AEP fa del ric patrimoni que els feixistes s'apropiaren i, si més no, una suficient compensació que li permeti aconseguir un espai digne que li possibiliti portar a terme anàlogues tasques pedagògico-culturals que, en un altre temps, realitzaren i que, en part i molt limitadament, ja realitza.

Una anàloga demanda ha estat feta per altres col·lectius i que, en part, l'han aconseguit. Cal preguntar-se el perquè si que altres col·lectius si que ho han aconseguit i l'AEP no. Entre moltes raons o explicacions, tal vegada sigui el fet que aquests col·lectius són més forts o més sobornables com poden ésser els sindicats esdevinguts a vegades en col·laboradors de les forces econòmiques perennement dominants. Però, a més a més, és que els sindicats ja no són la font o el lloc on la classe obrera es culturitza o s'educa ideològica i políticament. En canvi, l'AEP sí que és un espai on els treballadors trobaven i poden trobar una cultura de classe popular de qualitat i alternativa a la burgesa. I això és el que comptava i torna a importar per la qual cosa calia acabar amb ella com feren els feixistes o, ara, els demòcrates sintètics; convenia que se li barrés el pas a per a que no tornés a ressorgir, tot negant-los el pa i la sal, és a dir, en aquest cas, que no se li fes la devolució encara que fos part del seu ric patrimoni. Aquesta voluntat d'obstaculitzar la propagació de l'educació i cultura populars la manifestà eloqüentment el general Mola ordenant: "que no quede ni un maestro vivo" o "hay que acabar con la cultura". I es que evidentment els mestres que no havien de quedar vius eren els que procuraven l'alliberació de la classe obrera analfabeta i ignorant a través de la cultura alternativa a la dominant i alienant, car ben bé que ell i els seus sequaços crearen el seu exèrcit de mestres i ideòlegs, tot oferint la tasca educativa als seus col·laboradors i santificadors de la seva "cruzada" (croada): les ordres religioses protagonistes del nacionalcatolicisme.

No és tasca meva ara i aquí recordar-vos i remarcar-vos el que fou, va fer i ara limitadament fa l'AEP. Només vull dir-vos que ha estat una riquíssima i variadíssima Associació Cultural i pedagògica en la que ensenyaren pedagogs com Alexendre Galí, Rosa Sensat, Carles Pi i Sunyer, Anton Maria Sbert, Emili Mira, Jordi Rubió i Lluch, Jaume Serra Hunter, que recolzà i col·laborà amb la iniciativa del GATPAC sobre la "Ciutat

del repòs i les vacances"; que tenia la secció de Literatura i Belles Arts en la que actuaren Margarita Xirgu Andreu Niu, Julián Gorkin, Agustí Bartra. Així mateix cal recordar que l'AEP tenia la Societat Naturista amb professors com Albert Carsi i que organitzà mítings contra el feixisme amb la participació dels seus membres com Joaquim Maurin, Víctor Colomer, Joan Peiró i Àngel Pestaña.

Per tot això i per altres raons de justícia comparativa afirmo que aquesta plataforma reivindicativa que està promovent l'AEP és del tot justa i, en el cas en què no sigui atesa degudament, caldria aseverar que la democràcia que diuen que tenim des de l'any 1977-1978 és falsa i enganyosa

Bernat Castany
Cultura Ateneu Barcelonès
20 de novembre de 2006

Qui perd els orígens perd la identitat

Raimon

El 1902, després del fracàs d'una vaga general, dos obrers Eladi Gardo, Josep Tubau i un estudiant de llavors 22 anys, Francesc Layret, es reunien a la casa d'aquest últim per fundar un ateneu. Ells tres, amb l'ajuda de Lluís Bulffi, obrer també, i de Lluís de Zulueta, van buscar un petit local al carrer del Cerme, i amb les seves pròpies mans van construir una llarga taula on poder començar a reunir-se.

Trenta anys després, l'Ateneu Enciclopèdic tenia entre les seves diferents seccions més de trenta-cinc mil afiliats.

Durant l'esmentat període de construcció i ampliació sostinguda, milers de xerrades debats i conferències, des d'Ortega y Gasset a Unamuno, de Giner de los Ríos fins a Einsten; passant per tots i cadacun/una que tenia alguna cosa a dir per a augmentar la cultura catalana.

L'Ateneu es va mantenir sempre en una fraternitat col·ligada dels obrers/es que el sostenien amb la seva dedicació i quotes, juntament amb aquells estudiants i professionals que des de la burgesia tenien matèria que ensenyar als obrers i obreres.

Així que, a pesar que la majoria de la seva afiliació era obrera, la seva recerca selectiva i entusiasta del coneixement va fer que en les juntes directives de l'Enciclopèdic figuressin persones de capacitació i significat ciutadà. Layret, Companys, Manel Ainaud, Jaume Bastardes, Jaume Aiguadé, Josep Ma de Sucre, Joan Salvat Papasseit, Joan Amades, Amadeu Hurtado, Joaquim Maurín, Jaume Serra Hunter i molts altres van tenir responsabilitats directives a l'Enciclopèdic o en van ser presidents en una o altra època.

Diu clar això de la vocació d'aquest poble obrer per emancipar-se culturalment, i el seu agraïment el podien oferir.

GLOSSA D'UN MOMENT REPRESENTATIU

El cinc d'octubre de 1935, l'Ateneu Enciclopèdic organitza, en coordinació amb diferents ateneus obrers, un recital poètic de Federico García Lorca i Margarita Xirgu al teatre Barcelona. L'Esmentat recital s'oferia per celebrar la reobertura de diferents ateneus obrers llibertaris que havien estat clausurats després de l'exterminada revolució a Astúries en 1934.

L'endemà del recital, Lorca escriu una carta memorable i emocionant als seus pares, on els explica entusiasmat el desenvolupament del recital. Diu Lorca que, a més del teatre a

sobreeixir, milers de persones es congregaven a les portes del teatre on escoltaven radiat l'esmentat recital. Explica que tot el primer tram de la Rambla Catalunya des del seu inici fins a la Gran Via contenia obrers i obreres –aquestes són les seves paraules– la majoria de "granota blava", molts dels quals després anirien a saludar-lo i homenatjar-lo. Conclou Lorca dient: "¡Ha estat l'acte més emocionant de tota la meva vida!"

Cal optar en aquesta Espanya. Els quatre pisos del carrer del Carme més els baixos i el gimnàs, saquejats en el trentanou, i encara a l'espera de devolució per part dels qui tenen la possibilitat de fer-ho.

D'aquí fins a primers dels vuitanta –silenci sideral– fins que altres desheretats de la fortuna Abel Paz, Ernest Nuñez, Paco Madrid, Tana Andrade i els germans Aisa, Ferrán i Manel, desheretats d'empremta física que no des de la falta de memòria, obrien el Centre Documentació Històric Social i reconstruïen l'AEP

Ja des de les desenes fins al centenars de socis i amb una misèrrima ajuda institucional, l'Ateneu actual vessa de milers de documents històrics, de pràcticament tota la premsa obrera que va veure en les dècades del seu funcionament actiu així com posterior, i a més de contenir prop de cinquanta mil llibres entre els catalogat i per catalogar, és font imprescindible de consulta per tot aquell historiador/a que investigui sobre el moviment obrer com de la cultura popular.

La vergonyant i vergonyosa desmemòria que ha jugat la transició política ha fet que símbols històrics com el mateix Ateneu estigui per conèixer.

Fins que això no es doni, el moviment progressista català, a totes les seves interdependències, no coneixerà d'on procedeix i el que cost desenvolupar una societat civil catalana de la qual ens encoratgem a glossar, moltes vegades equivocant enfocaments i glossant com societat quan no com nació el que va ser construït generosament per un poble obrer amb vocació federal i internacionalista que després d'una dura jornada laboral enfrontada durament per l'acció sindical, que fou capaç de lliurar hores i hores tant a la recerca del coneixement com la seva difusió i glossa.

L'any 200, Ferrán Aisa publica el llibre "Una Història de Barcelona, Ateneu Enciclopèdic Popular (1902-1999)" en editorial Virus. Aquest llibre amb pròleg de Josep Benet, Josep Ma Ainaud de Lasarte i Antonio Turón, va ser guardonat amb el premi Ciutat de Barcelona en el seu vessant història. En l'esmentat llibre, crec que d'obligada lectura, es repassa notòriament pas a pas tota la història del AEP i per tant del moviment popular i obrer a Barcelona i en el món.

L'Ateneu en l'actualitat i amb presència tenaç i amorosa de Manel Aisa acompanyat de Juanjo Alcalde, Carles Sanz i altres, segueix lluitant cada dia per continuar el que ens va ser donat i perquè aquest llegat tingui present i futur.

Adolfo Castaños i Garrofer
Associació Institut per a la Memòria Històrica
Res de boira *núm. 2 setembre 2006*

Ateneus: entitats amb plena vigència

Catalunya compta amb una gran tradició ateneística, de caire cultural o amb un marcat accent més polític, que resta una mica diluïda pels nous temps. Avui dia, evidentment parlo amb un gran reduccionisme, vivim en una cultura dominada pels diners, on el consum excessiu centra bona part de les activitats humanes, en detriment d'una activitat, més ciutadana, més participativa, que pensi en els interessos del col·lectiu com a via per defensar els interessos individuals.

La comoditat que s'ha aconseguit –el nostre moment històric gaudeix de "l'oblit" de les necessitats primàries perquè en general estan cobertes– ha contribuït a conduir a bona part de la població a una vida d'espectadors, de consum, on poques coses surten de la persona mateixa, ja que, tot és susceptible de ser comprat, manca predisposició per realitzar res que no es cobri o del que se n'obtingui un benefici directe sense oferir gairebé res a canvi. Aquest fet, conjuntament amb l'increment en el sedentarisme de la gent, ha generat una atomització de les persones en el nuclis urbans, amb el conseqüent aïllament social de molta gent.

Seria massa agosarat, establir un paral·lelisme entre la situació que es donava a principis del proppassat segle i la situació actual? Al meu entendre, és clar que no. A principis de segle XX els ateneus obrers procuraven treure als treballadors dels bars per formar-los, treure'ls de la ignorància per a què es procuressin una vida millor. No sembla gens exagerat que els Ateneus puguin continuar complint la seva funció inicial, però aquest cop, readaptant-se als nous temps, podrien servir per treure'ns de la hipnosi mediàtica que ens submergeix, i a vegades gairebé ens transforma en ésser alienats.

La funció dels Ateneus és totalment actual, no obstant, la reubicació històrica és necessària, ja que, tot i que es puguin compartir problemàtiques i característiques, els temps han canviat força. Per poder "circular per les noves autopistes de la informació" els ateneus poden ser una bona brúixola, atès que ens trobem en una cultura en la què entre d'altres coses prima el coneixement, ja que vivim amb un excés d'informació, però no amb sobreabundància de coneixement –si és que alguna vegada en pot haver-hi–. L'especificitat dels Ateneus, és a dir, el fet de ser espais on conviuen diferents activitats, on el cara a cara entre les persones és important, on les relacions són bidireccionals –es crea, es comparteix i rep– i per tant es possibilita una construcció comuna dels aprenentatges i les relacions, els converteixen en llocs idonis per pal·liar bona part de les mancances de les que pateix la societat actual.

En aquesta època on es palesa un buit social i un progressiu aïllament de les persones, els ateneus poden esdevenir uns importants focus d'aprenentatge i convivència cívica. Convertir-se en espais comuns on tinguin lloc activitats obertes als socis i simpatitzants, on convisquin diferents generacions i no tan sols es comparteixin activitats puntuals. Lamentablement aquest és un valor "perdut" de la nostra cultura, on cada vegada escassegen més espais, en sentit ampli del terme, on diferents generacions pugin conviure. La situació és tal, que des de diferents sectors pedagògics i administratius fa temps impulsen accions que possibilitin aquesta convivència un xic deixada de la mà.

Entenem doncs, avui el mot Ateneu, com a espai per compartir activitats, aficions, oci, format per tot tipus de persones amb ideologies diverses i per infants, joves i adults; que si bé poden tenir aficions específiques, puguin compartir un espai comú. En definitiva, el que habitualment sempre havien estat, centres multidisciplinars de convivència i aprenentatge. Això, òbviament topa amb moltes dificultats, com és la manca de compromís per els assumptes públics, o la manca de compromís per endegar o organitzar accions no remunerades.

Concloent, abans els ateneus eren necessaris per emancipar la classe obrera i com a produccions culturals, ara haurien de servir, tant pel segon punt, com per emancipar a bona part de la població que es troba massa alienada i aïllada. Però haurien de ser espais no sectaris, encara que és completament legítim que per interessos ideològics o de classe es generin agrupacions força diferenciades.

Tanmateix el que podríem anomenar tasca ateneística en part s'ha continuat duent a terme de forma fragmentada, però la unió sovint fa la força, i a més, en aquest cas es comptaria amb la riquesa que dona el conglomerat d'idees i activitats, que sí que es troba a faltar una mica.

Avui dia que tant actual és el tema de la integració de la nova immigració, del sedentarisme creixent de la població que crea tot tipus de problemes de salut –per la qual s'inverteixen gran quantitats econòmiques en propaganda positiva–, de l'aïllament i manca de compromís i sensibilitat social, una bona solució seria destinar recursos econòmics per reformar Ateneus, aconseguir un local com en el cas de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, i crear-ne de nous.

Els Ateneus, aquestes entitats completes, on s'hi duen a terme tot tipus d'activitats culturals properes a la ciutadania perquè emanen d'ella, enriqueixen a les persones per les activitats que s'hi realitzen, on conviu gent que hi participa activament, poden configurar-se com espais ideals d'inclusió social que vehiculin la convivència i la participació ciutadana.

Josep Maria López Madrid

L'Ateneisme a Catalunya

Els orígens o arrels dels ateneus catalans cal anar-los a buscar a les societats que van sorgir a França, sobretot a París a mitjans del segle XVIII. En elles es buscava fomentar la cultura dels associats, normalment gent de les classes baixes, mitjançant conferències, xerrades, cursos, lectures i converses. Entre ells podríem anomenar l'Athenée de Paris o l'Athenée de les Arts; el nom ateneu, el van prendre sembla ser que del temple grec dedicat a Atenea o Atena a l'antiga Atenes, i també de l'Ateneu Romà que va fundar l'emperador Adrià, dedicat a la promoció de les lletres.

Es fa difícil dir quin va ser el primer ateneu que va fundar-se a Catalunya. Segons l'Amàlia Bosch, en el seu llibre "Els Ateneus de Catalunya", el primer va ser l'Ateneu Mataroní, que data del 1854.

Ara bé, a la Pobla de Segur hi ha el Comú de Particulars, que sembla que va ser fundat el 1820, per tant, tot i que en el seu nom no hi ha la paraula ateneu, per la seva estructura i manera de funcionar, cal que el considerem com un més i, per tant, no només seria el més antic, sinó també el que més anys porta actiu, ja que avui encara es troba en plena activitat.

A banda de quin pot ser el primer, el que sí podem dir és que el moviment associatiu català que va donar origen als ateneus va començar a mitjans del segle XIX, per tant estem parlant de 150 anys d'activitat cultural, normalment al servei de les classes més populars.

El començament d'aquesta activitat cal emmarcar-la dins d'una Catalunya cada cop més industrialitzada. Ara bé, la burgesia i sobretot la monarquia, no van preveure mai que subjugar per la força, militar evidentment, era ja una solució inviable i també irreversible. No és d'estranyar doncs, que l'anarquisme i el marxisme tinguin molt a veure en la creació dels primers ateneus.

La manca de condicions per poder canalitzar les idees i les inquietuds polítiques, van fer possible que la gent decidís agrupar-se en associacions on es podia parlar lliurement, es discutia i es fomentava la cultura, on es podien aprofitar els pocs moments d'oci per formar-se, llegir, conversar, etc.

Pere Solà, en el seu llibre "Els Ateneus Obrers i la Cultura Popular a Catalunya (1900-1939)" inclou una definició d'ateneu, segons es recull en un article de Joan Alegret i que trobem a la Gran Enciclopèdia Catalana: Un Ateneu és una institució, un centre que crea i acull cultura, que difon i confronta alternatives culturals, fruit del treball de la raó humana, que poden ser de caire científic o de caire literari. Respon doncs, més a la idea de centre de difusió que no pas de producció de bens científics i culturals.

Cal fer notar, però, que hi ha dues coses que no podem pas obviar. Una és que no totes les associacions nascudes sota aquestes premisses tenen el nom d'ateneu. Penso però, i des de la FAC actuem amb aquest convenciment, que la seva finalitat i el seu model de funcionament fa que les equiparem als ateneus a l'hora de parlar de l'associacionisme català. Així, sota el nom genèric d'ateneus, podem trobar: centres, casinos, foments, patronats, societats, etc. Hi trobem tota la gran riquesa del teixit associatiu català, que tant ha donat a la cultura del país, i que en el futur ha de seguir essent el principal exponent de la cultura popular.

L'altre qüestió que no podem oblidar és que amb el temps totes les ideologies van anar creant les seves pròpies associacions, així, al costat dels ateneus de caire llibertari i marxista podem trobar: centres catòlics, associacions maçòniques i cercles d'origen burgès, i també de signe clarament capitalista i elitista.

Durant molts anys els ateneus van donar als seus socis tota una sèrie de serveis que en aquells moments no trobaven enlloc més. L'administració d'aquella època, amb la monarquia absolutista recolzada per la burgesia, mai no va preocupar-se de la formació de les classes més baixes, millor dit, no els va interessar mai que el poble deixés de ser ignorant. Per tant, els ateneus van substituir a les administracions, i en algunes poblacions, encara avui les estan substituint, donant als seus socis i a la població en general serveis que no els dóna ni l'estat, ni la Generalitat ni el seu Ajuntament.

Durant el segle XIX, els ateneus van ser el centre de la formació i l'oci de les classes més populars, i fins a la guerra civil, van tenir els millors anys, tant per l'activitat que van desplegar com pel nombre de socis que van tenir; així, per exemple, l'Ateneu Enciclopèdic, va arribar a tenir prop de 30.000 socis, o l'Ateneu Vilassanès de la Classe Obrera, de Vilassar de Mar, tenia l'any 1900 més de 600 socis, en una població de només 2.953 habitants.

Durant aquest temps, no només es va crear un gran patrimoni cultural, que va fer que dels ateneus en sortissin molts dels noms protagonistes del món de la cultura i la política de l'època, com el mateix Lluís Companys, sinó que en va sorgir una gran xarxa de locals, edificis, alguns de gran valor arquitectònic, a més de la gran activitat que es duia a terme dins de les seves parets.

Tot això, com tantes altres coses que tenien a veure amb la cultura, amb el catalanisme i amb les organitzacions de tipus progressista, va haver de patir les conseqüències que es derivaren de perdre una guerra que no hauria d'haver començat mai, i que tantes desgràcies va portar al nostre país. Una gran part de les associacions catalanes van ser dissoltes, expropiats els seus edificis i el seu patrimoni, els seus socis van patir l'exili, la persecució i en alguns casos foren condemnats a presó i a mort.

A partir de l'any 1975, amb la mort del dictador i amb el retorn de la democràcia el 1978, l'associacionisme torna a ressorgir, encara que mai no amb la força que havia tingut abans de la guerra. Malauradament, molts ateneus es van quedar pel camí i avui són història; els que van sobreviure o es van recuperar es troben amb una societat molt diferent de la que els va veure néixer i, per tant, amb la necessitat d'afrontar unes problemàtiques que res tenen a veure amb les de la seva fundació.

Actualment no existeix la diversitat de tendències dels anys de començament del segle XX i, per tant, hi ha menys obstacles per fer que tots els ateneus assoleixin uns objectius comuns. Així, després del Tercer Congrés d'Ateneus celebrat a Reus el 1983, neix la Federació d'Ateneus de Catalunya, amb la voluntat de reivindicar aquest model d'associació, i afavorir la relació i la coordinació dels ateneus de Catalunya. El 1990 s'hi havien inscrit 89 entitats, avui som 130, i estem en plena fase d'expansió.

No obstant això, encara queden moltes entitats, que avui, 30 anys després de l'arribada de la democràcia, encara no han pogut recuperar els seu patrimoni, no només els edificis, alguns dels quals han passat a mans particulars i fa molt difícil la seva recuperació. Tampoc no han recuperat el seus arxius, alguns ja sabem que van ser destruïts. Mentrestant, l'administració ha fet poca cosa per restituir o indemnitzar les entitats per aquell espoli, quant ja sindicats i partits han recuperat molta part dallò que els va ser expropiat, només alguns ateneus poden tornar a gaudir de les seves seus novament, gràcies a la feina dels mateixos socis, amb el recolzament de la Federació.

Aquesta societat d'avui, amb poc interès per la cultura, abocada a la comoditat del sofà i de la televisió, fa que actualment molts ateneus estiguin descontents per la poca activitat que es genera en els seus locals, per la poca atracció que desperta en els joves, que haurien de ser el principal motor de les associacions. Les juntes directives estan integrades, en molts de casos, per gent molt gran, que malgrat el seu interès no aconsegueixen dinamitzar l'entitat.

La democràcia va portar als ajuntaments grups de persones que, amb la seva obsessió per la cultura gratuïta i pública, segurament amb bona fe, però sense haver calculat al meu entendre el cost, tant econòmic com social, que representaria, va crear els centres cívics. Aquests centres es van constituir com una competència deslleial a les associacions, que durant molt de temps havien dinamizat la vida cultural del poble o del barri, oferint activitats aparentment gratuïtes, però molt cares per l'administració pública, que utilitza els diners del contribuent, sense pensar que l'ateneu pot organitzar el mateix però de manera molt més econòmica, gràcies al caràcter voluntari de la gent que l'integra.

Hi ha, però, un bon grapat d'entitats que, malgrat tot això que acabo de dir, ofereixen al púbic, ja que cada vegada els ateneus són més oberts a tota la població, gran quantitat d'activitats de signe ben divers. Elles són l'exemple que l'ateneisme és encara un model vàlid, i que té un gran futur, si des de l'administració se li dóna el recolzament necessari. Així trobem l'Ateneu Igualadí, els Lluïsos de Gràcia, el Casino Menestral Figuerenc, l'Ateneu Barcelonès, la Societat La Principal, l'Ateneu Santcugatenc... per dir-ne només alguns dels molts que es troben en un moment de gran activitat i que ofereixen a la societat un servei que, en molts de casos, substitueix la mateixa administració.

La majoria d'entitats que he anomenat disposen d'edificis que, amb el temps, s'han convertit en joies arquitectòniques, però en els que ja es fa molt difícil desenvolupar la feina que fins ara s'ha anat fent, i necessiten una urgent posada al dia, que no podrà fer-se sense l'ajuda de la Generalitat o dels ajuntaments.

Fa uns mesos, vaig tenir ocasió de poder assistir, a la seu de la Conselleria de Cultura, a un acte que representa un primer pas. En ell, no només es van repartir una bona quantitat de diners per fer front als problemes de seguretat que tenen els edificis patrimoni de les entitats culturals, demanda feta reiteradament per la Federació, que en aquesta ocasió va formar part de la comissió patrimonial, sinó que, a més, i per mi molt important, vam poder sentir per part del Conseller el reconeixement de l'administració a la feina feta per l'associacionisme català durant la seva història, amb la confiança que aquest model de treball segueix essent vàlid i que, per tant, té el futur assegurat. Això representa un canvi important a la política feta fins ara, que estava plena de bones paraules, però amb pocs fets concrets que demostressin una voluntat política real de trobar solució als problemes de les entitats.

Ara només ens cal que aquesta política que s'ha començat des de la Conselleria de Cultura tingui continuïtat. També, però, és molt important que les associacions, amb el nostre treball, tot recordant la nostra història, però amb la mirada posada en els temps que ens toquen viure, i sobretot pensant en el futur, siguem dignes de la confiança que la societat posa en nosaltres. Si volem que a la fi del segle XXI es continuï parlant de l'associacionisme català com d'una cosa viva, i no quedi reduït a un simple paràgraf en els llibres d'història, caldrà que tots hi posem el nostre esforç: juntes directives, socis i la societat civil en general.

Pere-Joan Pujol Macau
President de la Federació d'Ateneus de Catalunya

Fonts consultades:

Els Ateneus de Catalunya *d'Amàlia Bosch i Datzira*
Els Ateneus Obrers i la Cultura Popular Catalana (1900-1939) *L'Ateneu Enciclopèdic Popular de Pere Solà.*

LES IDEES DE P. J. PROUDHON

Conferència donada per Antoni Rovira i Virgili a l'Ateneu Enciclopèdic Popular de Barcelona la nit del 20 d'abril del 1929 i reproduïda a Revista de Catalunya *núm. 55 maig-juny 1929*

He de començar la meva conferència d'avui de la mateixa manera que m'he vist obligat a començar totes les meves conferències d'aquests últims temps, o sigui advertint que no he pogut fer, amb vistes a la conferència, un treball de preparació i d'ordenació dels meus pensaments. Pesa damunt meu un excés de feina que em priva d'aquesta part preparatòria, i he de valer-me dels records i idees que tinc sobre els temes de què tracto. En el cas de la conferència d'avui. He de donar-la sense haver pogut rellegir o almenys fullejar abans les principals obres de Proudhon. Només he pogut utilitzar unes frases seves que havia assenyalat temps enrera, en el curs d'unes lectures. Però com que durant la meva vida he llegit i he meditat molt les obres d'aquest gran autor, i en llur essència i sentit les tinc ben presents a la memòria, m'és possible de parlar, sense preparació especial, sobre les seves idees.

L'obra de Proudhon és vasta i rica, i cal un gran esforç per a parlar-ne en una conferència. Es una obra que donaria tema per a moltes conferències. És difícil, però, de valorar les diferents parts d'aquesta obra. En l'obra de Proudhon hi ha una gran abundància d'idees, una gran torrentera de pensaments, una extraordinària riquesa de valors contradictoris, i això dificulta un estudi de valoració i de classificació tancat dins límits breus. Caldria que les idees de Proudho fossin objecte d'un estudi més extens i detallat, d'un curset, per exemple, que fes possible de presentar el descabdellament de la seva obra. Es be difícil de fer en una conferència, una exposició de l'ideari d'un home que era una fornal d'idees.

L'estudi de Proudhon no es presta a discursos, Al contrari s'avé amb el to d'una conversa amical. Us he de dir, per la meva part, que cada dia em sento més enemic de l'oratòria en el sentit corrent del mot. Un parlaré, doncs en un to pla, com entre amics.

PROUDHON i PI I MARGALL

Els meus estudis sobre Pi i Margall m'han portat a estudiar extensament Proudhon. Hi ha, en efecte, relacions entre l'un i l'altre, i un paral·lelisme d'idees i principis, amb influències del francès damunt el català. Però allò del Pi i Margall copista de Proudhon és una faula. Es més: en alguns punts cabdals, com en el de la concreció del principi del pacte i del federalisme, Pi precedeix Proudhon.

Per altra banda, és difícil d'establir una comparació concreta entre ells dos, perquè llur estructura espiritual era molt diferent. En Pi i Margall hi ha una forta coherència, una gran serenitat, una lògica neta, una mesura racional, mentre que Proudhon és sovint incoherent, impetuós, excessiu. L'abundància d'idees el perjudica de vegades, puix que el porta a contradiccions evidents. En la ment d'aquell home hi havia una enorme bullida d'idees, i aquestes vessen damunt els seus escrits en desordre i confusió. No aconseguí reduir a un ideari clar i definit aquesta bullida. Passen les idees per les planes dels seus llibres com aigües violentes i

ràpides de torrent, i ell no acaba de dominar-les i de triar-les. Aquella torrentera ideològica li encomana una càlida expressió, però a estones el desorienta i el submergeix. Canvia, varia fins a l'infinit; el seu pensament no té un punt de repòs.

Pi i Margall és més limitat d'idees, però les seves idees són constants, coherents i harmòniques. S'havia format un concepte dels problemes del món i de la vida. Tenia de la realitat humana i natural una visió clara i fins diré artística. La ideologia de Pi i Margall és una bella construcció, és una arquitectura espiritual.

ELS TRES PERÍODES DE PROUDHON

Ideològicament, hem de dividir la vida d'escriptor de Proudhon en tres períodes. Aquests tres períodes marquen una gradació descendent pel que fa al radicalisme de les seves idees. El primer període és el de l'anarquisme. El segon el de l'eclecticisme, el tercer és el del reaccionarisme.

Pertany al primer període aquella cèlebre frase: "La propriété c'est le vol". Es veritat que aleshores el jove Proudhon era anarquista, amb una anarquisme matisat per les pròpies concepcions i ja afectat per les seves contradiccions. Però cal declarar que la frase al·ludida no té el sentit cru que se li vol donar. Convé tenir en compte que aquesta frase no era pas nova. La trobem ja en Rousseau, en Pascal, en els Sants Pares, fins en Arstòfanes. De la força subversiva que s'ha donat a aquesta frase de Proudhon no en queda gran cosa quan s'examina el llibre en el qual fou escrita a tall de lema, que és el llibre "qu'est-ce que la propieté" publicat l'any 1840. Proudhon, en parlar de la propietat com un robatori, es referia, no pas a tota la propietat actual, sinó a l'origen de la propietat. Mostrà que la propietat de la terra, que és la propietat per antonomàsia, té el seu origen en la conquista, en l'ocupació d'allò que era d'un altre. Amb arguments jurídics de força no igualada fins ara, mostrava la mancança, de títol legítim de la propietat. Però no volia pas significar que avui els propietaris siguin uns lladres.

No solament no condemna Proudhon la propietat, sinó qie sosté i defensa, en determinades condicions, la petita propietat. En aquest aspecte, no és injust de qualificar Proudhon de mentalitat petit-burguesa.

PROUDHON, PROLETARI

Per a fer més entenedora l'obra de Proudhon, convé mostrar els orígens d'aquest home. Proudhon era ben bé un proletari, un home sortit d'una família d'obrers.

El pare de Proudho era boter, la seva mare era minyona de servei, una cuinera. Més endavant, el seu pare adquirí una petita cerveseria a Besançon, i Proudhon, adolescent, hagué de fer de mosso d'aquella cerveseria. Aquell ofici, no li agradava gens. El negoci de la cerveseria no anà bé, i la família de Proudhon deixà la ciutat i se n'anà a conrear unes terres de la comarca. Proudhon, al camp, hagué de fer de pagès i de pastor. La seva feina principal era la de guardar un ramat de vaques.

Aquest període de la vida de Proudhon deixà en el seu esperit una profunda empremta, que influí fortament en la seva obra. Tot guardant el ramat de vaques, Proudhon comença a ésser l'home encarat amb la natura, solitari, aspre, contemplatiu, en meditació constant dels fets naturals i humans. Per això mateix, per aquesta força de meditació, la seva mentalitat evolucionà contínuament en el curs de la seva vida.

Trobem en el Proudhon infant i adolescent la gran tragèdia de l'home de talent, ple d'intern foc, que no pot superar els obstacles creats per la pobresa material. Parlant d'aquells dies cruels de la seva vida, Proudhon escriví més endavant: "Jo he conegut, he viscut la misèria." Molt jove encara, sentia una gran set de saber, i no podia satísfer-la. Aleshores començà a comprendre la profunda injustícia social. Fou un autodidacta a títol de rebel·lió espiritual. Ell ho explicà a un amic seu, en una lletra palpitant d'emoció, amb aquestes simples, tràgiques paraules: "Tot el que jo sé, ho dec a la desesperació."

Crec que molts aspectes del problema social només poden ésser concebuts per l'experiència pròpia. Hi ha dolors que no poden ésser compresos si no els hem patit, si no els hem sentit cremar damunt la nostra carn i damunt la nostra ànima. Només els que han sentit, en els primers temps de la vida, el dolor de la pobresa saben tota la revoltant injustícia que representa la desigualtat econòmica dels infants. Aleshores, l'infant que és intel·ligent copsa ja la diferència de la seva condició i sent l'impuls de la revolta. Per això Proudhon, infant i adolescent, era ja un rebel. Ell se sent prou fort intel·lectualment per a l'estudi, per a entrar en el camp de la ciència i del pensament, i no pot abastar-lo perquè li manquen els mitjans d'educació i d'instrucció. En una avinentesa li fou possible d'ingressar al Col·legi reial de Besançon; però al cap de pocs anys hagué de deixar-lo per a reprendre la seva feina de pagès. En la vocació contrariada d'aquest minyó hi ha una gran tragèdia interior, de la qual restaran senyals tota sa vida.

En un esforç suprem, Proudhon deixa el camí que li era imposat, abandona les feines de la pagesia i se'n va a ciutat per a entrar d'aprenent en una impremta. I té un goig que per a ell, en aquella edat, era suprem: el goig de guanyar-se la vida a ciutat. Proudhon va saber comprendre tot el valor del treball. En aquesta concepció de la feina hi ha la revelació de les ànimes nobles. És bell l'esforç del jove obrer que es guanya la vida amb el treball de les pròpies mans. Les eines del treball, en aquestes condicions són, no pas un senyal de servitud, sinó un instrument de redempció. Hi ha una profunda noblesa humana en l'esforç del jove obrer que es guanya la vida, que sosté els pares vells, que viu del propi treball.

Al contrari, quina vergonya no hi ha en el cas del noi de casa bona que viu de la fortuna dels seus pares, que és incapaç de guanyar-se la vida ell mateix, que s'aprofita de l'esforç dels altres. Mentre que en el jove obrer que viu del treball propi hi ha l'orgull legítim de qui es basta a si mateix, en les facilitats del fill de rics, que menja i es vesteix amb els diners dels pares, hi ha una profunda humiliació humana.

Proudhon, que era una ànima noble, és un alt exemple per als obrers. Ell sent tota la joia espiritual del treball i s'hi lliura amb entusiasme. Ja home fet, parla amb emoció dels seus temps de fadrí tipògraf, i recorda sobretot la seva alegria del dia que comença a manejar el componedor, que per a ell, en aquella hora de la seva joventut, era un símbol de la llibertat. "Em recordo amb delícia –escriu– d'aquell gran dia en què el meu componedor va ésser per a mi el símbol i l'instrument de la meva llibertat. No podeu tenir idea de la voluptuositat immensa de què s'omple el cor d'un home de 20 anys que es diu a si mateix: Ja tinc un estat; ja puc anar pertot arreu. No necessito ningú". Més alegria trobà en aquest treball manual, que en la seva aventura de patró tipògraf.

De bon principi, el problema social fou vist per Proudhon com un problema de justícia. Aquest és per ell el gran problema, al qual va lligat el problema de la llibertat humana. Per aquest indestructible sentiment de llibertat humana, Proudhon era anticol·lectivista, anticomunista. Kropotkin, fixant-se sobretot en les obres i en l'actuació del primer període de Proudhon, va anomenar a aquest "pare de l'anarquia". Anarquista si que ho fou, ideològicament, tendencialment. Però comunista, no. Ell és l'escriptor que ha atacat el comunisme amb frases més violentes. Aquests atacs eren tan forts, tan insultants, que cal reconèixer que eren verament excessius. "Lluny de mi, comunistes, escrivia: la vostra presència és per a mi una fetor, i el veure-us em fa angúnia." Quan Proudhon parla en aquest llenguatge és difícil de donar-li literalment la raó.

LES DUES CLASSES DE RÈGIMS:
règims d'autoritat i règims de llibertat

Si el fonament de l'ideari social de Proudhon és la justícia, el fonament del seu ideari polític és la llibertat.

En el seu llibre "Du príncipe fédératif" Proudhon fa una senzilla i clara sistematització dels governs. És la millor classificació que jo conec entre els tractadistes polítics.

Proudhon classifica els règims en dos grups fonamentals: règims d'autoritat i règims de llibertat.

Els règims d'autoritat són els següents, segons Proudhon:
A) Govern de tots, per un, que es la monarquia.
B) Govern de tots per a tots, que és el comunisme.
Els règims de llibertat són:
A) Govern de tots per cadascú, que és la democràcia.
B) Govern de cadascú per cadascú, que és l'anarquia.

Aquesta classificació esquemàtica té una profunditat tan gran com és la seva claredat.

Per una banda veiem que Proudhon considera que la monarquia –es a dir, l'autocracia– i el comunisme són dues formes diferents d'un mateix principi, el de l'autoritat. Per l'altra agrupa la democràcia i l'anarquisme sota el comú denominador de règims de llibertat.

Aquesta classificació té encara una aplicació viva, actual, i confirma la teoria que senyala un parentiu entre el bolxevisme i el feixisme. Tenen realment aquestes tendències rels comunes? Quant a la germanor que troba Proudhon entre la democràcia i l'anarquia, la creiem plenament encertada. La que troba entre el comunisme i la monarquia és més discutible, i comprenc que molts no l'acceptin. Jo no tracto de fer critica de Proudhon, sinó, simplement, d'exposar la seva obra.

LES VARIACIONS DE PROUDHON:
el segon període

El primer període de Proudhon arriba cap a l'any 1840; en aquest any publica el seu llibre famós "què és la propietat?" Aleshores Proudhon tenia trenta anys. Aquest primer període és el de la seva joventut. Les idees de Proudhon, en aquest període, són anarquistes.

Cap a l'any 1944 apareixen ja en l'obra de Proudhon certes variacions característiques del seu segon període. Les seves afirmacions no són tan categòriques, no veu tan fàcil ni tan pròxima la implantació de les seves idees anarquistes.

El "pare de l'anarquia", com li va dir Kropotkin veia, abans de la realització tendencial. Més que la implantació de l'anarquia, defensava l'acostament gradual a l'anarquia, meta llunyana. Era un anarquisme molt semblant al de la joventut de Pi i Margall, que en aquest punt estava verament influït per Proudhon. I ésser anarquista tendencial és el mateix que deixar d'ésser-ho per al present. En aquest segon període, Proudhon, més que un anarquista, és un demòcrata progressista, un liberal radical i socialitzant.

L'actuació de Proudhon en la revolució de l'any 1848 i en els temps immediats caracteritza el seu segon període. Fracassada aquella revolució, Proudhon escriu noves obres, també característiques d'aquest període, entre les quals hi ha "La Justícia en la Revolució i en l'Església", que és una de les millors. Refugiat a Bèlgica, continua escrivint, i en els seus escrits s'accentua l'evolució del seu pensament. De vegades l'evolució es manifesta amb idees intermèdies; d'altres vegades es manifesta pel contrast d'idees oposades, essencialment contradictòries.

En els seus escrits d'aquest temps hi ha, al meu entendre, les més lúcides idees de Proudhon. Sovint assoleix un punt d'equilibri entre les idees extremes en contradicció.

EL TERCER PERÍODE:
La desviació imperialista i reaccionària

El segon període de Proudhon no arribà, però a l'estabilització de les seves idees. En la seva evolució no es deturà a temps. I així veiem que en els últims anys de la seva vida Proudhon es devia, en determinades qüestions, cap al camp francament reaccionari.

Són les idees de Proudhon en aquest període les que han fet possible que s'hagin format dues oposades branques de deixebles del gran pensador francès: la dels sindicalistes revolucionaris i la dels nacionalistes imperialistes de l'"Acció Francesa" Georges Sorel i Charles Maurràs han pouat alhora en el ric ideari de Proudhon. Es evident, en efecte, que tenen rels comunes aquests dos extremismes d'esquerra i de dreta.

El punt màxim de la desviació de Proudhon el trobem en el seu llibre "La guerra i la pau". He llegit fa poc temps aquest obra, i us pic dir que no conec cap exaltació més forta i més noble de la guerra. Proudhon, en "la guerra i la pau", enalteix l'ofici militar, canta les glòries de la guerra, proclama que és necessaria i benèfica. Cap militarista, cap home de dreta, no ha escrit una tal defensa, un tal elogi de la guerra. Les pàgines de De Maistre dedicades a exalçar la guerra, són molt inferiors a les de Proudhon. Aquest senyala, com un dels defectes de la democràcia, el no tenir prou esperit bèlic. En aquesta deficiència troba la falla del caràcter d'alguns homes de la Revolució francesa. En un dels seus inflamats paràgrafs s'exclama: " Ah, si Robespierre hagués sabut muntar a cavall!" Veu en la guerra una grandesa i una bellesa úniques, "La guerra –diu– és divina, és a dir, primordial, essencial a la vida, a la producció mateixa de l'home i de la societat." I esclata en aquest himne: "Salut a la guerra". "És per ella que l'home tot just sortit del fang que li servi de matriu, apareix en la seva majestat i el seu coratge; és sobre el cos d'un enemic abatut que l'home fa el seu primer somni de glòria i d'immortalitat."

En aquesta obra, la millor per l'estil, hi ha també l'eterna contradicció de Proudhon. Els dos volums són una apologia de la guerra i de la seva alta missió històrica; l'autor s'entusiasma amb els tambors, amb els canons, amb els exèrcits en marxa, amb tota la lírica de la guerra; en canvi, en el final de l'obra passada la foguerada, Proudhon remarca com no és idèntica la posició de l'home davant la guerra, segons sigui una posició individual o una posició col·lectiva, i conclou que l'home vol la guerra, però que la humanitat la rebutja. Així, contradient-se, condemna la guerra, que en el curs de la seva obra ha defensat i ha cantat.

Es de notar que les obres d'aquest tercer període són, generalment, les millors literàriament. La vigoria de l'estil arriba a contrarestar alguns defectes de Proudhon com a escriptor, que són la frondositat, el desordre, el tumult de les expressions.

Per la formació de la seva cultura, Proudhon fou un autodidacta. Hagué de lluitar durament per tal de fer-se una base de cultura i no solament aconseguí aprendre les ciències corrents, ans encara s'esmerça d'una manera notable en l'estudi dels idiomes, entre els quals arribà a dominar l'hebreu. Sentia una gran curiositat per tot, i en el conjunt de la seva obra esclaten llampecs magnífics de clarividència psicològica i filosòfica. En alguns punts, es ressent del seu autodidactisme, i revela una insuficient preparació.

Alguns dels seus llibres cal llegir-los saltant planes, perquè a voltes el seu interès decau; a les idees magnifiques, succeeixen de vegades grisos capítols sencers de polèmica amb homes sense cap relleu, avui completament oblidats. Escrivia sense mètode, a mesura que les idees li fluïen. Per això, sense un estudi previ, la lectura de Proudhon no dóna una idea prou clara del seu pensament. Cal fer un treball de clarificació.

L'IDEARI SOCIAL

Es un fet notable que moltes de les idees de Proudhon sobreviuen a les contradiccions i als debats d'una centúria de lluites socials i polítiques. Al cap de més de mig segle de la mort de Pere Josep Proudhon, una gran part de les seves idees són encara ben vives.

En la seva polèmica amb Karl Marx, el temps ha donat, en molta part, la raó a Proudhon sobre l'esdevenidor social. Ell vol, prededint el període d'emancipació econòmica, un període de transició.

A l'absolutisme de Marx, Proudhon oposava un relativisme clarivident. Ell sosté que la veritat és històrica, variable, evolutiva, Proudhon defensa i propugna obertament l'evolució, no pas la pura violència revolucionària. Ell rebutjava el caràcter catastròfic de la revolució social.

Les idees socials de Pere Josep Proudhon són bàsicament anticol·lectivistes, per bé que potser no siguí prou justa aquesta qualificació, segons el matis que es doni al mot. A despit de la seva repetida frase sobre la propietat, Proudhon accepta la propietat en forma condicional. Admet la propietat per dret d'herència; herència, però, de drets, no pas de privilegis. Tal és textualment, la seva fórmula. Propugna, en un altre aspecte, la supressió dels salaris.

Vol una igualtat de remuneració, prenent el temps com a mesura del treball, sense fer distincions entre l'obrer més humil i l'home de ciència més alt. Més que la propietat en el sentit estricte del mot, ell defensa una mena de possessió. Tanmateix accepta i respecta la petita propietat, i en això no hi ha cap contradicció fonamental amb el criteri socialista, puix que hi ha formes de propietat individual francament acceptables pels col·lectivistes mateixos.

Com Pi i Margall, Proudhon creu en la necessitat del respecte a la petita propietat rural, que ha d'ésser per als que la treballen. Val a dir que els socialistes ortodoxos, quan fan excursions de propaganda a les comarques rurals adopten també aquesta posició. Per sintetitzat la seva teoria, espot dir que Proudhon veu la solució del problema social en la identificació del capitalista amb l'obrer. Més que suprimir el capital, vol fer-ne un atribut del treball.

Un altre aspecte de la posició social proudhoniana és el principi mutualista, aplicat en gran escala, amb el qual creu poder resoldre els problemes econòmics plantejats. Ell, primer que ningú, exposà la idea de convertir el capital en uns simples bons. Diputat en temps de la revolució del 48, el seu programa contenia amples projectes socials, amb les reivindicacions obreres com a fonament, i sobretot la del dret a la vida.

Un resum del seu programa social el trobem en aquelles paraules: "Família, treball, propietat sense usura i sense abús, crèdit gratuït herència dels drets, no dels privilegis".

Ell, heterodox en tot, no entenia el socialisme en la seva concepció dogmàtica. S'acosta, en aquest aspecte, a l'ideari petit burgès de caràcter socialitzant. Ningú, però, ho ha conegut com ell la vida de la classe obrera, el fons de l'ànima de l'obrer, ni Karl Marx, home de família i de formació burgeses, mentre que Proudhon és un autèntic proletari. Per això sent tan profundament el drama dels obrers. Cal haver-hi viscut amb els obrers, cal haver conegut i viscut els seus dolors per a sentir per ells un amor de germà, a despit de les desviacions que de vegades puguin tenir. El dolor sofert i compartit aviva i dóna força a l'anhel de justícia entre els homes.

Es interessant de fer un paral·lel entre Proudhon i Marx. El francès té un cor més gran que l'alemany. Com a pensador, certament, Proudhon no té la coherència ni la força eficaç de Marx, i per això no ha tingut la gran influència del teòric del socialisme col·lectivista. Però l'obra de Marx presenta fortes i profundes clivelles davant les realitats de l'hora actual, i en canvi, cada dia és més perceptible la veritat de moltes idees de Proudhon, fins al punt que els mateixos socialistes marxistes li cedeixen un lloc d'honor, i es dóna el cas que avui el pensador francès és més llegit i comentat que durant la seva vida.

NOVES CONSIDERACIONS SOBRE EL PRETÈS PROUDHONISME DE PI i MARGALL

Voldria que a casa nostra aparegués en català l'obra de Proudhon, perquè crec que fóra d'una benèfica influència. Només el coneixem ací per les traduccions de Pi i Margall, del qual és en general presentat com a mestre. Permeteu-me que, una vegada més, insisteixi sobre la inconsistència d'aquesta faula. Les meves consideracions sobre aquest punt serviran per a precisar millor les idees proudhonianes.

Proudhon i Pi i Margall no coincidien tant com s'ha volgut suposar. Eren, és cert, hegelians tots dos, però amb tot i aquesta rel comuna, cadascú, seguia el seu camí. En el pròleg que Pi i Margall posà a la traducció de "Del principi federatiu", de Proudhon, declara explicitament la seva divergència ideològica, en molts aspectes, del pensador francès, divergència que, en efecte, és notòria en determinades teories de l'un i de l'altre. En general, Proudhon és inferior a Pi i Margall en la concepció dels principis polítics.

He arribat a comprovacions paleses en aquest aspecte del suposat mestratge del francès damunt del català. No hi ha dubte, per altra banda, que en algunes obres de Pi i Margall s'observa una considerable influència de Proudhon, entre les quals cal esmentar "Reacció i Revolució".

La idea del pacte, que en Pi i Margall és clara i precisa, en Proudhon és obscura i confusionària. La "Idea general sobre la revolució en el segle XIX", una de les més interessants obres de Proudhon, dóna al pacte una aplicació essencialment econòmica, mentre que Pi el considera principalment com a principi polític.

Algú ha atribuït la idea del pacte a Proudhon i en realitat no és pas seva. No és d'ell, com no és tampoc de Rousseau; el mateix Proudhon va a cercar-la en un jurista francès del segle XVII, el protestant Pere Jurieu.

La lectura dels escrits de Pi i de Proudhon m'ha demostrat que la coincidència d'aquests dos homes es troba, més que en els principis del federalisme i en la concepció del sistema polític, en el comú origen hegelià i en els anhels de transformació del món en el doble sentit de la justícia i de la llibertat, que per a ells era un mateix sentit. Pi i Margall no va entrar tant pel camí de les utopies, amb tot i l'atracció que exercien sobre el seu esperit. Proudhon, encara que va combatre furiosament els utopistes del socialisme, va adoptar moltes de les seves idees.

PROUDHON i els problemes internacionals

Si volguéssim condensar en poques paraules el que hi ha de més viu en les idees proudhonianes, caldria fixar-se sobretot en les obres del segon període de la seva vida, que va des dels anys 1844 al 1848. El primer període, com hem dit, és el de l'anarquia; en el tercer, Proudhon es torna guerrer i reaccionari. És en el segon període on trobem les seves idees més lúcides, per bé que sovint contradictòries. S'inicia ja en aquesta segona època el partidari de la guerra internacional. La coneguda frase de Briand adreçada als socialistes: "Vosaltres, enemics de la guerra, fomenteu la guerra de classes; partidaris de la pau a l'exterior, propugneu la guerra a l'interior", invertida, podria ésser adreçada a Proudhon; a ell li repugnava la revolució catastròfica de classes, la guerra sagnant a l'interior, i, en canvi, exalçava la guerra entre pobles i nacions. En això, se separa diametralment de Marx.

En els darres temps de la vida de Proudhon s'avivà fortament en ell una mena d'esperit patriòtic; admet les grans valors socials negades per les escoles extremistes: la família i la pàtria. Aleshores es mostra extremadament francesista, se sent francès i defensa més França que la justícia. Arriba a combatre el projecte de la unitat italiana. Però no és cert, com afirma Juan Valera, que Proudhon, en la seva obra sobre el principi federatiu, ataqui la unitat d'Itàlia per tal de crear-se un corrent de simpatia entre els seus coetanis remarcant el perill que una Itàlia unificada pot representar per a França. Juan Valera va equivocar-se en fer aquesta suposició, puix que la unitat d'Itàlia era en aquell temps a França una causa plenament popular. Els francesos sentien el prestigi de l'antiga Roma, tenien el sentiment de la fraternitat llatina, creien que la nova Itàlia unificada havia d'ésser forçosament amiga de França.

Proudhon, doncs, que no es preocupava de la popularitat, en combatre la unitat italiana, s'oposa amb el seu habitual coratge al sentiment de la majoria dels francesos.

Una cosa semblant passà amb l'actitud de Proudhon davant la causa de la llibertat de Polònia, de ressò universal. A França, sobretot, en aquella hora d'inquietuds nacionalistes europees –Itàlia, Polònia, Bohèmia, etc– la causa de Polònia era estimada i cantada en tots els tons. Proudhon combatent aquella causa, no es creava pas cap popularitat ni cap simpatia, ans al contrari. Ell creia que un poble com Polònia, d'història imperialista i poc democràtica, no havia de ressuscitaria. Ell oposava el criteri general de la llibertat al criteri limitat nacional. Més que la vida nacional d'un poble, li interessaven la llibertat humana i el progrés social. Si en la resurrecció d'un poble hi ha l'interès del progrés humà, deia, cal desitjar-la; si n'ha de néixer un imperialisme, cal combatre-la. És lògic en aquest punt. El problema més biològic que ideològic. Era un fet ètnic, natural; representava un poble viu que s'aixecava, i per tant, té un valor en si. Proudhon, federal, era antinacionalista. Pi i Margall, no. Aquest, en el pròleg que posà a la seva traducció del llibres "Del principi federatiu", de Proudhon, marca bé la posició de l'autor francès enfront dels problemes nacionalistes d'Itàlia, de la llibertat de Polònia, de Bohèmia, de tota aquella gran lluita del segle XIX, encesa per les reivindicacions nacionals. Davant els fets vius de la política internacional, Proudhon donava a cada causa un valor de futur, més que de present o de passat. Tenia més en compte les conseqüències que cada solució tindria en l'esdevenidor que no pas els resultats immediats. Ës aquest, però, un mètode molt perillós. La llibertat nacional d'un poble és ja en si mateixa un guany.L'ús que aquest poble faci de la seva llibertat és un altre problema. Si hem de negar la llibertat nacional a un poble per la por, fonamentada o no, que en faci mal ús, arribaríem a solucions absurdes. Els Estats existents tenen per ventura majors garanties? En el temps de Proudhon, era una solució favorable a la llibertat humana la que mantenia els tres trossos de la Polònia esbocinada en el poder de Rússia, de Prússia i d'Austria, respectivament? Hi havia a Petrograd, Berlín i Viena una major garantia liberal que a Varsòvia? El triomf de la llibertat humana i de la justícia social en un poble no podem buscarlo pel camí del seu esclavatge nacional.

FINAL

Al llarg de les meves paraules, dites en el to d'una conversa sostinguda en mig de la meva feina fatigant de cada dia, voldria haver precisat la ideologia de Proudhon i la seva gran contradicció, que ha originat dues branques ben diversificades, la una cap a la dreta, l'altra cap a l'esquerra. Dins Proudhon hi ha dos esperits. Aquesta fluctuació es marca durant tota la seva vida. Primer és anarquista, després demòcrata, finalment reaccionari. En el tercer període la seva contradicció és més forta que mai.

En l'aspecte literari i cívic, Proudhon és un noble exemple per als joves. És un gran escriptor que dóna als seus escrits una gran vàlua humana. En els seus llibres hi ha excel·lents realitzacions estètiques, literàries, però sempre sadollades de sentit humà. I és que l'home, la idea i l'art són una mateixa cosa, i no hi ha idea ni art fora de l'home, l'ànima del qual veiem a través d'aquells. Per això no pot tenir obrers ni idees nobles un home espiritualment baix; els elements vils que han entrat en la realització d'una obra i en la formació d'unes idees no triguen a fer-se ostensibles d'una manera o altra, i donen als esperits prou sensibles la impressió d'una cosa corcada, podrida. I Proudhon, com a home, és un model i un exempl; la seva vida és una vida de sacrificis, de lluites i

d'austeritat. Sense por que li diguin heterodox, revolucionari o reaccionari, es manté sempre fidel a ell mateix, encara que aquesta fidelitat íntima l'hagi d'enemistar amb els seus millors correligionaris. Proudhon és un exemple de força i de civisme, i és admirable la seva lliçó d'independència davant els homes de la història i dels dogmes.

Dels cortisans, els cortisans del poble són els més odiosos, i en són més com més es decanten cap a l'esquerra. Cal, primer de tot, l'honestedat d'idees. Costa poc, de vegades, d'utilitzar els ressorts d'una classe per enfilar-se, l'èxit és segur. No és gens difícil de dir-se més avançat que els altres. El que costa és no trair-se un mateix, és mirar-se un mateix ànima endins i tenir sinceritat. Recordem aquella frase de Renan, segons la qual l'home no ha de mistificar el pensament propi per por de rectificar. Si dintre nostre es produeix una evolució, no hem de coaccionar-nos nosaltres mateixos per tal d'ofegar-la. Els fets interns de l'home i el seu respecte propi és allò que té un valor més alt. Cal, primerament, el respecte a la consciència pròpia, el respecte a nosaltres mateixos.

Proudhon va respectar-la, la seva consciència, i no temé la contradicció. Contradir-se, és cert, pot ésser senyal de terbolesa o de trivialitat, però quan la contradicció és filla del lliure joc de les idees, no cal rebutjar-la, sinó respectar-la. L'home és ple de contradiccions, el progrés és ple de contradiccions, la vida és un seguit de fets antinòmics. L'home que és sincer amb ell mateix i té un ideari propi no es contradiu mai, però en allò que és essencial de les seves idees. En Proudhon hi ha un gran amor a la humanitat, a la llibertat i a la justícia, i aquest amor el té sempre, és en tots els períodes de la seva vida.

No cal avergonyir-se de les pròpies conviccions, de la pròpia sinceritat, de la fidelitat a la pròpia consciència. Si un home que ha estat extremista se sent després moderat, ha de dir-ho francament i hem de respectar-lo. Del que cal avergonyir-se és de presentar-se amb disfressa extremista quan per dintre s'és conservador o moderat.

Llarga ovació.

El Ateneo Cultural de Defensa Obrera en las Casas Baratas de Can Tunis

Aunque hayan pasado demasiados años y se hayan escrito tantas páginas sobre la revolución del 36, distintos motivos nos han llevado a conocer el protagonismo que tuvieron en ella las gentes de las Casas Baratas de Can Tunis, una barriada relegada en los márgenes de las alejadas periferias. Y como no también en los de la historia. Ha sido remontándonos en sus breves antecedentes previos a aquella irrupción revolucionaria que algunas pistas nos han ido señalando los pasos e importancia de su Ateneo. Especialmente, las alusiones repetidas, aunque imprecisas, que brotaban en las conversaciones con algunos vecinos, e incluso las menciones vagas que Candel incrusta en sus aproximaciones noveladas a la barriada. Sin embargo, en nuestro rastreo en la literatura de aquella época y sobre la época las referencias al mismo no han aparecido, al menos de momento. Ciertamente, los ateneos obreros no han sido, en general, todavía abordados a fondo, y la ausencia de los localizados en las periferias urbanas y dinamizados por militantes anónimos todavía es mayor.

Parece que la socialidad obrera, desde la que surgía y consolidaba una experiencia de la asociación, más o menos formal, que se desprendía de unas relaciones sociales trabadas a las condiciones de la cotidianidad y a las luchas compartidas, sigue siendo un terreno poco atendido por más que se haya desatado una especie de fiebre por la revisión o "recuperación" de la memoria historia. Quizás ese descuido de la memoria colectiva proletaria es el contrapunto necesario para entronizar la república y sus personajes, es decir para borrar o tergiversar de una vez por todas la revolución y sus protagonistas aunque marcaran el calendario de aquellos años.

En nuestra incursión por la historia social de aquellas casas baratas, sin embargo, hemos podido apreciar que a los vecinos, cuando se prestan a recordar, no les traiciona su memoria. Tras sus pistas, algo, aunque no mucho, ya hemos encontrado desperdigado en archivos y hemerotecas de aquel Ateneo Cultural de Defensa Obrera suyo, y por lo que hemos podido recopilar sus miembros y otros vecinos participaron activamente en las luchas sociales de la república y en los avatares del frente y la retaguardia de aquella revolución que se perdió. De momento, y mientras proseguimos tras su anónima memoria colectiva, estas anotaciones dispersas pueden valer, o eso esperamos, para sacar de la doble derrota histórica, primero en la derrota y después en el olvido y ahora en ciertos ejercicios de recuperación, que sacudió a aquellas gentes. Y por eso seguimos, y por ello agradeceríamos cualquier comentario, pista o información.

Con la Exposición Internacional de 1929 en la montaña de Montjuïc se construyeron, para ennoblecer la Gran Barcelona, palacios y pabellones, paseos, jardines y fuentes. A la par, se procedió a la destrucción de la barracópolis que por aquel sector se expandía. Pues, como se escribía en las páginas de la Soli, aquel "acontecimiento fue el factor decisivo para que fueran derribadas aquellas barracas (tugurios de hojalata y mal ajustada madera incrustados en plena rampa montañosa), por constituir éstas un lunar o un borrón dentro de la espectacularidad opulenta del brillante certamen". El resultado fue que bastantes de sus moradores fueron trasladados poco más de

dos mil trescientas viviendas que en cuatro grupos de Casas Baratas se edificaron en alejadas segundas periferias de la ciudad metropolitana. Del proceso de expropiación, urbanización y edificación se encargó la empresa Fomento de la Vivienda Popular SA, constituida de capital mixto y auspiciada por un Patronato de la Habitación de Barcelona en cuya junta concurrían representantes de las distintas administraciones y de las instituciones económicas y sociales (bancas y cajas, el Fomento y cámaras de industria comercio y de la propiedad, colegios de abogados y notarios, el obispo y el rector de la universidad, etc.) presididas por el gobernador civil y comisario regio Joaquín Milans del Bosch.

Uno de aquellos grupos, el primero o el A, se emplazó en la zona de Can Tunis, entre Montjuïc, el Llobregat y el mar. Allá, y colindando la fábrica del Prat Vermell, en la nueva barriada denominada Eduardo Aunós, en homenaje al entonces ministro de trabajo de la dictadura de Primo de Rivera, se dispusieron alrededor de 600 habitáculos, casi todos de 38 metros cuadrados, en veintiuna calles que por nombre llevaban su numeración, y su hueco central se reservaba como plaza a la que deberían ir posteriores equipamientos, pues prisas y abaratamientos de costes, o incremento de beneficios, no dieron ni para levantar una simple iglesia. Aunque no estuvieran "hechas las calles", en 1929, los nuevos moradores, inquilinos y realquilados, se apretujaron en aquellas casas que "de baratas no tenían nada" pero en la que abundaban, como decían, muchos "chinches y ratas". Por sus penurias y estado de abandono, no tardaron en exigir la "abolición del Patronato de la Habitación por inmoralidades en el cumplimiento de su misión" y a confiar en sus propias fuerzas y las herramientas de la acción directa.

La situación y experiencia de las gentes de aquella barrida estaba muy lejos de la ciudad de los prodigios.

Tampoco el futuro se adivinaba radiante, pues como uno de sus vecinos pregonó precisamente a tenor de la huelga de alquileres que emprendieron en mayo de 1931, "aquellas guaridas, porque el nombre de casa es inadecuado, están ya en un estado lamentable, todo es desperfecto por la mala calidad de los materiales", y "cuando se pone alguien enfermo se muere tranquilamente sin ser torturado por los médicos, los cuales se habrían de buscar a varios kilómetros de distancia". Además, estaban segregados de la ciudad, tenían veinte minutos andando hasta la parada del 48 en el paseo de Casa Antúnez, u otros tantos hasta la plaza España. La brecha de la distancia social no cesaba para ellos de ensancharse, ya que ante "la enorme crisis de trabajo que han agudizado los servidores de la República", muchos debían sortear a salto de mata las penurias del paro forzoso, y otros se enfrentaban en tajos, talleres, fábricas o canteras a las extremas condiciones de explotación que padecían. Por alojarse, además, en aquellas casas dichas baratas pagaban, comprendida luz y agua, por término medio entre 40 o 45 pesetas mensuales (los jornales en el sector de la construcción, en el que trabajaban los días que tenían faena bastantes de sus inquilinos, rondaban las 10 pesetas diarias).

El "cuadro era desgarrador", decían, pues de la miseria quienes la padecen no acostumbran a hacer miserabilismo. Al contrario, sabedores de que "no sólo del pan –o de la conquista del pan– vive el hombre", llevados por sus "ansias de emancipación y de reivindicación", unos cuantos decidieron reunirse para constituir su "Ateneo Cultural de Defensa Obrera". Era la mañana del domingo 4 de mayo de 1930, apenas un año después de su traslado de las barracas a las casas baratas. En los papeles que se tramitaron al gobierno civil entre mayo y julio constan diecinueve vecinos como componentes de la junta, y de los doce que estaban empadronados todos sabían leer y escribir, tenían distintos oficios y tres procedían de la provincia de Murcia, y los otros nueve habían nacido en las de Valencia, Madrid, Toledo, Zaragoza, Asturias, Galicia o en la misma Barcelona. No todos, ni muchos menos, habían llegado con el transmiseriano que los trajo de sureste peninsular, ni concordaban con el bulo o estigma de los prohombres de orden y sus voceros que asociaban a los "murcianos de la FAI" todo atisbo de desorden cuando querían erradicar cualquier muestra de antagonismo social. Tampoco seguían la estela del republicanismo, pues el Centro Republicano Radical de Port y Casa Antúnez, instalado en un barrio colindante, tuvo su junta general de constitución el 1 de junio de 1930, y entre sus cargos electos no aparece ningún residente en las Casas Baratas. Y los centros, o casals, de Esquerra Republicana en 1931 todavía estaban en gestación.

Tras la asamblea se redactaron tres hojas de estatutos, donde a mano transcribieron dieciséis breves artículos. Su lenguaje y contenido era bastante similar a los de los restantes organismos del movimiento libertario que por aquellas fechas aprovecharon los resquicios de la legalidad de la dictablanda de Berenguer para salir a la luz tras el hostigamiento de la dictadura de Primo de Rivera recién caída. En el cuarto, por ejemplo, constan las distintas secciones en las que se estructuró el Ateneo: la cultural, la de estudios sociales, la artística y la novedosa de estudios de la habitación y comunicaciones. Los socios, constaba en el artículo 14, estaban obligados a "asistir a todas las juntas generales que se celebren y propagar entre los asociados el espíritu de asociación, haciéndoles comprender que solo por estos medios podrán elevar su condición moral y material en la sociedad presente y preparar el camino para su completa emancipación en la sociedad futura". En caso de que se llegara a disol-

ver, en el artículo octavo se indica que debería nombrarse una comisión que se cuidará "de repartir los fondos entre los asociados enfermos y si no los hubiese entre los presos por delitos sociales; y los enseres entre las escuelas racionalistas que sostengan las entidades obreras de resistencia al capital". No es de extrañar que el Jefe Superior de Policía al comunicarle la constitución del Ateneo al Gobernador Civil le transmitiera que "su fundador y director había estado detenido gubernativamente por sus ideas anarquistas, y con las mismas simpatizan la mayoría de los componentes".

De los primeros meses del Ateneo el semanario Acción, que cubría oficiosamente el vacío que dejaba Solidaridad Obrera entonces en proceso de reaparición tras seis años de prohibición, recogió algunos de sus pasos y actividades, y entre los firmantes de los artículos se cuentan a veces miembros de su junta. Primero se dio cuenta de su constitución, resaltándose que siendo el acto de su asamblea "alentador y entusiasta" cabía destacar que su "labor tiene en los momentos presentes una gran significación". A finales del mismo mes de mayo, se relata una función teatral, la noche del sábado 24 y con "un lleno rebosante", donde se puso en escena "Tierra y Libertad" de Ricardo Flores Magón, precisamente por el grupo artístico "La Unión" que se había formado como sección dentro del Ateneo. Otra, de julio, recoge la solicitud de "fondos y material escolar", pues miembros del Ateneo han abierto una escuela "con asombrosa voluntad y sin un céntimo", tras dejar de esperar una "escuela en 'construcción' que no se termina nunca", y en la que ya se "han apuntado 398 chiquillos". Ya en agosto, un donativo de 63 libros sirve para anunciar la puesta en marcha de la biblioteca del Ateneo, y seguir solicitando "apoyo consistente en la aportación de material de cultura cada cual según sus medios y posibilidades" pues se trata, "ante todo de combatir la ignorancia existente entre las clases proletarias y especialmente entre los habitantes de esta colonia".

En 1931, y también en 1932, los rastros del Ateneo Cultural de Defensa Obrera pueden seguirse, aunque sea indirectamente, a través de la huelga de alquileres. Su inicio podría datarse el 7 de mayo de 1931, cuando tras una reunión de las comisiones nombradas por cada grupo de las mal llamadas "casas baratas", se elabora un documento dirigido al gobernador civil, al presidente de la Generalitat y al alcalde mediante el que se difunden un listado de peticiones, entre las que, y como cierre, se anuncia que "el vecindario acuerda suspender el pago de alquileres hasta que se dé una satisfacción a las reclamaciones formuladas", "que pueden englobarse en una sola: el derecho a no estar al margen de la civilización, que no otra cosa supone el aislamiento, la falta de medios culturales y el desprecio a las reclamaciones formuladas". En dicha Comisión, de los seis miembros que firman el documento, tres, al menos, son vecinos del grupo de Can Tunis y miembros de su Ateneo; y en la Soli que se reproduce el documento que convoca abiertamente la huelga, se informa además que ésta ha estado precedida de las asambleas de vecinos que vienen celebrándose y que cuenta con la adhesión de la comisión de la barriada de Prat Vermell (nombre que le daban los vecinos al grupo de casas baratas Aunós) del sindicato único de la Construcción.

Días antes, en el acto del primero de mayo de la CNT en el salón de Bellas Artes, entre las conclusiones que se aclamaron se había pedido la rebaja de un 40 por ciento de los alquileres menores de cien pesetas. Con esta propuesta se plasmaba el lanzamiento de la campaña que emprendía la

Comisión de Defensa Económica –surgida de asambleas del sindicato de la construcción–, y que se resumía en la reivindicación de ¡trabajo para todos!, ¡abajo los alquileres!, como modo de combatir sin dilaciones las "necesidades constantes que asfixian a los explotados y que les mantiene en una desesperación impotente" y que se reflejan en "la crisis de trabajo, la carestía de la vivienda, el alza escandalosa y criminal de las subsistencias y el vestido". Tras aquel acto de fuerza, finalizado con una manifestación de cerca de cien mil personas ante el Palau de la Generalitat para entregar las conclusiones, y que acabó teñida de sangre, la Comisión llamaba a los inquilinos a adherirse a la campaña, "y esperar después el resultados de las gestiones, dentro de un plazo prudencial, para llegar al terreno de las determinaciones".

El 3 de mayo, sin embargo, una nota breve informativa de la Soli, citaba a las comisiones de barriada de las casas baratas a una reunión en el grupo Primero (también denominado el grupo Aunós, o de Can Tunis o Casa Antúnez, o del Prat Vermell, o hasta Ferrer i Guardia durante un tramo de la república) "para el mejor logro de nuestras aspiraciones". La celeridad de la convocatoria, la llamada a la huelga de alquileres que se plasmó en el documento que elaboraron y hemos citado, y el que ya se vinieran celebrando en ellos previas asambleas, indican que aquellas barriadas tomaron la delantera en la dinámica de aquella larga lucha social que se emprendía. En cierto modo aquella iniciativa desde la base propugnaba de "forma indeleble en los hechos" que el anarcosindicalismo estaba dispuesto a conjugar la trabazón entre la lucha en los recintos laborales y los asentamientos territoriales. Al menos, en la barriada de Can Tunis, el Ateneo y la sucursal o comisión del sindicato de la construcción compartían local, y también socios y afiliados. Y su Ateneo ya acogía desde su fundación, y como se ha mencionado, una

comisión que se proponía el estudio de la habitación y de las comunicaciones. Por ello, seguramente, se erigió el Prat Vermell, con sus asambleas en el cine del barrio donde se reunían alrededor de unas seiscientas personas (sobre un total de población que oscilaría entre las tres mil quinientas y las cuatro mil personas), en uno de los vectores más decididos de la huelga; y por eso, también, más de una reunión de las comisiones que coordinaban la lucha se convocó en la barriada y más de un escrito que sobre los desenlaces de la misma salió en la Soli era autoría de miembros del Ateneo.

Aquella huelga de alquileres se enquistó, de hecho, en la trayectoria de la República, aunque tuvo sus momentos más álgidos en 1931 y durante algunos meses de 1932. En agosto, y como muestra de que "el conflicto alcanza cada día mayor amplitud", la Comisión de Defensa Económica manifestaba que "el número de huelguistas inquilinos pasa de los 90.000". La extensión y duración de la huelga topó, como era de esperar, con la habitual represión. Se multiplicaron las demandas y ejecuciones de desahucio, se suspendieron mítines y asambleas, se procedió a las detenciones gubernativas, se cortó el suministro del agua, se quitaron contadores de la luz, y se llegó al asalto policial de las barriadas en lucha. Entre los desahucios que se recogen en las páginas de la Soli, uno de los primeros, a finales de abril de 1931, se refiere al de un padre de familia residente en la Carretera del Port, y ese obrero "arrojado a la calle por deber veinticuatro duros a su casero" había sido el primer presidente de la Junta del Ateneo. Entre las detenciones, además de la de Santiago Bilbao en agosto de 1931, una de las almas de la Comisión de Defensa Económica y de la huelga, también las hubieron de vecinos del Prat Vermell. Y esta barriada sufrió el primer asalto la madrugada del domingo 1 de noviembre, cuando fue invadida y "tomada estratégicamente por varios camiones repletos de guardias de asalto y civiles", y tras los registros de las viviendas allanadas sin mandamiento judicial se llevaron detenidos algunos hombres y otras tantas mujeres. Tras ese atropello, en el que se dieron cacheos y maltratos, desde el barrio se denunció que su único objetivo era amedrentar, "sembrar el pánico a fin de que sus habitantes hagan efectivo al Patronato un alquiler por todos los conceptos excesivo", y 506 mujeres del grupo hicieron pública su postura firmando una carta contra los atropellos impunes del vecindario por parte de las autoridades (asaltando los domicilios a alta horas de la noche, decretando desahucios) cuando su huelga era sólo "contra el engaño y la injusticia". En abril de 1932, otra vez el barrio, que persistía en "no querer transigir por el pago elevado de los alquileres", padeció un asedio, también de madrugada, que duró más de tres horas, y en el que se llegó a emplear hasta dos ametralladoras.

A principios de 1935, la prensa confederal, en una serie de artículos dedicados a los cuatro grupos de "casas baratas", todavía reflejaba que en aquellas barriadas se seguía sin pagar los alquileres por más que el gobernador general de Catalunya, que ejercía a razón de su cargo como presidente del Patronato de la Habitación, amenazase con la aplicación de medidas de rigor. Y es que los vecinos argumentaban "nuestra actitud fuera pagar, pero no podemos y menos en las condiciones en que estamos, ya que el paro forzoso es una plaga que nos afecta a casi todos los que habitamos en éste como en todos los grupos de Barcelona. No poder pagar no es lo mismo que negarse a hacerlo".

Volviéndonos a ceñir al Ateneo en concreto, y a la espera de poder ir recopilando más información escrita u oral, consta en los archivos del Gobierno Civil que éste fue clausurado en abril de 1933. Y su local, entonces registrado en la Carretera del Port, lo compartían con la ya sucursal de Prat Vermell del Sindicato Único de la Construcción. Para la autoridades gubernativas, el motivo del cierre fue precisamente el rumbo e incidencia que adquiría la huelga que el ramo de la construcción había desatado para reclamar "la reducción de la jornada laboral a seis horas como único modo de reducir el acuciante paro que azotaba al sector". La clausura no sería levantada hasta inicios de octubre, cuando la huelga que había dejado cincuenta y dos detenidos, ya hacía más de un mes que se había acabado.

La huella de los miembros del Ateneo es, sin embargo, notoria en los acontecimientos revolucionarios que se desencadenaron a partir del 19 de julio de 1936. Algunos estuvieron ya en las barricadas de aquellos días y participaron en el asalto del cuartel de Lepanto, formaron parte del Comité Revolucionario y de la Comisión de Huertos que se constituyeron en la barriada o de la posterior colectividad agrícola asentada en la zona, fueron delegados de la Administración Popular Urbana de la zona, acudieron pronto a las milicias, tanto en el frente como en fortificaciones, constan en los listados de las patrullas de control, fallecieron en las barricadas de mayo del 37 o fueron después encarcelados a raíz de la represión que se desató contra los revolucionarios tras aquello hechos. Tras la derrota, de los que tenemos noticias, unos emprendieron el exilio y otros padecieron consejos de guerra y bastantes años de cárcel. Así y todo, hacia 1942, algunos de ellos volvían a incitar al rechazo de la firma de los nuevos contratos de alquiler que les imponían.

Pere López

Agrupación Pro-Cultural Faros

La Agrupación Pro-Cultural Faros más conocida como Ateneo libertario Faros fue fundado en el mes de diciembre de 1930 en un momento donde todavía cualquier entidad cultural y sindical en todo momento debía presentar su documentación en Gobierno Civil para que así constará en conocimiento de la autoridad, solicitud que en nombre de la Agrupación hizo Antonio Delgado que vivía en la calle de San Pablo, 112 , 3º y fechada el 10 de diciembre de 1930.

En el reglamento que presentan delante de gobernación en su primer punto nos dicen "Con la denominación de Agrupación pro-cultura Faros se constituye en Barcelona un grupo de cultura, alejado de toda tendencia política y religiosa" así desgranando los catorce puntos de los cuales se compone este reglamento, el grupo podrá estar integrado por individuos de ambos sexos con el único requisito de que sean mayores de 15 años con una cuota de 30 céntimos de peseta a la semana, con una junta administrativa de la agrupación que a ser posible estará integrada por asociados de ambos sexos, con la necesidad de convocar asamblea extraordinaria cada seis meses mientras que la propia junta administrativa con una reunión semanal. Todo asociado puede participar en las reuniones de junta administrativa aunque no tiene voto, el asociado además puede convocar una asamblea extraordinaria siempre que vaya por escrito y acompañado de nueve firmas de asociados. Naturalmente la soberanía de la Agrupación reside en la asamblea y cuantos acuerdos se tomen en ella y no previstos en el reglamento será válidos para todos los asociados.

Los conferenciantes no podrán hacer declaraciones políticas por ser ésta una Agrupación apolítica así mismo los asociados que hagan propaganda política podrán ser expulsados sin la necesidad de que sea la asamblea quien tome esa decisión en caso de disolución de la Agrupación pro-cultura Faros los muebles e inmuebles serán distribuidos entre las Escuelas Laico-Racionalistas que más lo necesiten y los fondos económicos de la Agrupación serán repartidos entre los presos sociales, el domicilio actual de la Agrupación pro-cultura Faros está ubicado en la calle Ferlandina, 20, 1º de Barcelona.

Gobernación inmediatamente pidió un informe a la Jefatura Superior de Policía y está le contesto el 30 de enero de 1932 haciendo un seguimiento de los socios de la Agrupación que según parece eran en ese momento 42 asociados, así como su nuevo domicilio desde el 25 de febrero del 31 en la de la calle San Gil, 3, 1º de carácter cultura y fines de la propaganda anarquista después de un seguimiento de su Junta administrativa ninguno de ellos tiene ficha policial excepto el presidente que fue advertido acerca del cumplimiento de lo dispuesto en el artículo 5º de la vigente ley de Asociaciones. Termina el informe policial diciendo "se ve de una manera clara y terminante que el carácter cultural de dicha entidad es de una tendencia francamente disolvente ya que en todos los actos que celebran hacen apología de los procedimientos y doctrinas anarquistas" firmado por el Jefe superior de Policía Arturo Menéndez Capitán de aviación del ejército que había sido recientemente enviado a organizar la policía Barcelonesa.

El 25 de febrero del 31 en reunión presidida por su Presidente Manuel Pérez Feliu que vivía en la calle Providencia 60 del barrio de Gracia saldrá de nuevo presidente acompañándole en los cargo de Vicepresidente Apolonio Maset Alcaide (Galileo 220) Secretario Juan Serra Puig (San Pablo 74) Vicesecretario Manuel Aymerich Escude (Sagunto 11) Tesorero Antonio Delgado Dam (San Pablo 112), Contador (Alejandro Martínez Hernández (Galileo 24) Bibliotecario (Manuel Lafont Gil (Arco San Pablo 8) Vocales Maria Eguinoa (Cera 12) Anselm Clemente (Claveguera 13) Francisco Pérez Collado (San Beltrán 5) y Francisco Badena Sánchez (San Mateo 24).

Esta junta durará hasta la siguiente reunión que se celebro el 11 de agosto del 31 nombrando una nueva junta que quedó de la siguiente manera Presidente Manuel Pérez Feliu (San Vicente 12, 3º) Vicepresidente (Jaime Ribas Poca (Tallers 5), Secretario Juan Figueras Soler (Corribia 5, 3º 2ª) Vicesecretario Francisco Garreta Mateos (San Pablo 105), Contador Ladislao Sainz Peñarrubia (Parlamento 17) Cajero (Tesorero) Jaime Saludas Rius (Tamarit 64) Vocales Luis Hernández González (Urgel 15 3º, 4ª) José Bernat Sala (San Vicente 40, 3º) Maria Bodi Sala (San Antonio Abad 51) Ignacio Reguart Sola (Barbará 33), Bibliotecario Manuel Safon Gil (Arco de San Pablo 8, 5º 1ª).

Ya en el local de Avenida Mistral 17 el día 9 se celebra una asamblea dirigida por Manuel Pérez Feliu, Tomás Herreros y J. Gilabert en esta asamblea se trataron temas como: la sección de trabajo del local que corrió a cargo de Maria Eguinoa así como nueva estructura de las secciones y la nueva sección de excursionismo con Turón, Pérez Martínez, Zafon y Díaz a la cabeza, así como una comisión de "Estudios Sociales" dirigida por Tomás Herreros, J. Gilabert, Tomas Palou y Ines. También se propone y aprueba aumentar la cuota en 0'20 céntimos para ampliar la Biblioteca. Cuota que pasa a ser de 0'50 cts al mes.

Maria Eguinoa también se encargaba de la distribución de las ediciones Faro que en ese momento se editaban en Xativa Valencia donde se editaron por ejemplo "Apuntes experimentales sobre la enseñanza racionalista" de J Riquer Palau profesor de la escuela racionalista del barrio del Carmelo "Sol y vida" con un prólogo de Fontaura, otro de los que publicaba con asiduidad en las ediciones Faro era Benjamín Cano Ruiz.

Durante la República el local de la Av. Mistral 17 se convierte en un referente y se inaugura oficialmente con una conferencia de Federica Montseny "La crisis del mundo capitalista y la solución libertaria"1, y también adquiere cierto empuje la sección de teatro que iba por diferentes locales sociales con sus representaciones teatrales en junio del 32 se represento por ejemplo "Santa mujer" de A. Alonso (seudónimo de Mingo) en el Centro Republicano Federal Andresense de la calle Andrés Vidal 7 y 9 de Sant Adrià2 así como también en septiembre del 32 se presento "La pena antes que el crimen" de F. Fontana que era miembro también de la sección de teatro, está misma obra también se represento en el local del Sindicato de la Construcción de Mercaders 26 a beneficio de una Escuela racionalista y otra de las obras presentadas fue "el imperio de la fuerza" de Eugenio Navas otro de los componentes de la sección teatral del ateneo Faros.[3]

A la llegada de hombres como Jacinto Toryho a la ciudad los primeros contactos que tendrá con el mundo libertario se los proporciona la propia asociación Pro Cultura Faros, algo parecido le ocurrirá a los miembros del grupo "Los Solidarios" Clemente Mangado y Jacinto Albadetrecu.

El febrero del 33 dimiten de sus cargos Fernando Barbosa Díaz, José Ferrer Martí, José Granero Gimeno, Pepita Nadal Sorrivas y Carmen Hernández. Siendo sustituidos en la misma asamblea por Carlos Torres Nin (Vicepresidente), Manuel García Hornos (Secretario), Vicente Gallent Lara (Vicesecretario) Concha Gallego Arques (Vocal), Liberata Minué Franco (Vocal), Ramón Sánchez Cabrero (Vocal) Santiago Fuentes Garrale (Vocal).

A la siguiente asamblea que se celebra el 10 de marzo del 33 habrá de nuevo dimisiones en un total de 5 que serán cubiertas por José Ferrer Martí (Secretario) Eusebio Jarque Valero (Tesorero) Juan Lloris (Contador) Pascual Adán (Vocal) y Ramón Forner (Vocal)

El 24 de abril de 1933 será clausurado por orden gubernativa el Ateneo Pro cultura Faros de la calle Av. Mistral 17 quedando las llaves del local depositadas en comisaría del distrito sur, el levantamiento de la clausura no se produciría hasta el 23 de septiembre del 33 cinco meses después.

Ya de nuevo en plena actividad el ateneo se reunirán en asamblea el 5 de octubre ejerciendo de presidente Carlos Torres la propia asamblea nombrara una nueva junta recayendo los cargos en Presidente Arturo Sánchez Gomes, Vicepresidente José Granero Gimeno, Secretario Santiago Fuentes Garralo, Vicesecretario Concha Gallent Lara, Contador Manuel García Hornos, Tesorero Vicente Gallent Lara, Bibliotecario Pablo Pascual Adán, Vocales, Lola Escorza Del Val, José García Perpiña, Narciso Gracia Castellnou, Guillermo Torné Palomares, Felisa Laborda Aznar, y Amable Hernández Espallarga aunque el Ateneo Pro Cultura Faros dejaba atrás el local de la Av. Mistral y se trasladaba a la cede del Sindicato de Luz y Fuerza de la calle San Pablo 83, según consta en informe presentado en Gobernación el 11 de octubre de 1933 por la vocal del ateneo Concha Gallent de 19 años de edad sastre de profesión con domicilio en la calle Robador 13.

Así vemos con el Ateneo Faros en un primer momento intenta desarrollarse y enriquecerse en un ambiente cultural donde se comparte el conocimiento, todos dispuestos a aprender de todos, creando las secciones de teatro, esperanto, excursionismo, de estudios políticos y sociales etc.

La injusticia será constante por ello el conflicto será permanente ya se por la huelga del metal, de alquileres, etc así una juventudes libertarías con carácter y vigor lanzaran un Manifiesto a través de las páginas de Tierra y Libertad en febrero del 34.4

Así pues, la agitación social del momento hará que el proyecto cultura sea un imposible y se trunque, viviendo una primera clausura como hemos visto antes en el 33 y poco después con los sucesos de octubre del 34 de nuevo. Periodo en el que como bien nos cuenta Concha Pérez (miembro de Faros) tuvieron que protegerse de la continua represión dividiéndose en grupos de afinidad que tenían los nombre de "Sacco y Vanzetti" "1º de Mayo" etc. Con ello lo que potenciaban era "el libre acuerdo".

La clandestinidad y la persecución era una constante de aquellos jóvenes que tuvieron que proyectarse en el apoyo mutuo y en la solidaridad de los más afines

También habría que destacar la continua afinidad con los diferentes grupos o ateneos de Barcelona, hecho que provocaba la participación en actos conjuntos, así nos cuenta Concha Pérez cuando en verano solían ir a las Playas de Mongat donde el grupo "Sol y Vida" del ateneo del Clot tenía una gran carpa donde podían pasar un día de excursión agradable en la playa, aunque no desaprovechaban la ocasión, ya que personajes como María Eginoa solían provocar el debate entre los bañistas de alrededor, lo que reportaba con frecuencia que nuevas personas se afiliaran a uno u otro ateneo.

De todas maneras La Agrupación Pro Cultura Faros ya no aparecerá hasta febrero de 1936 cuando provisionalmente se reúnen en el local cenetista de la calle Riereta 33, donde tenía su sede "Artes gráficas" y "Servicios públicos" allí de nuevo desarrollarán su actividad con conferencias como por ejemplo: "Higiene prenatal" que será documentada con diapositivas por el doctor Sala5.

En junio del treinta seis el ateneo ya dispone de un local propio esta vez en la calle La Guardia 9 principal, donde intenta otra vez desarrollar su actividad, pero de nuevo los acontecimientos que se avecinan harán que las JJLL motor del ateneo, participen activamente en los acontecimientos del 19 de julio del 36 y la efervescencia de los sucesivos días por lo que el ateneo Faros no reaparecerá con nueva actividad hasta el 13 de marzo del 37 con el nuevo local de la Ronda de Ricardo Mella, –hoy Ronda Sant Pau–, en la sede de los Escolapíos , donde también tuvieron su actividad la "Escuela de militantes" y diferentes grupos libertarios.

Sin embargo el Ateneo Faros tuvo de nuevo que abandonar ese espléndido local de la ronda de Ricardo Mella, seguramente como consecuencia de los hechos de mayo del 37, para terminar su andadura en la calle Nou de la Rambla 16, lo que fue en su momento el Edén Concert.

Allí nuevos y viejos militantes libertarios darán rienda suelta a sus proyectos de emancipación que serán truncados con la entrada de las tropas franquistas el 26 de enero de 1939 en Barcelona.

En definitiva el Ateneo Libertario Faros fue un ateneo prisionero de su tiempo, que vivió con pasión e intensidad, pero que apenas le dejaron adquirir la madurez, por lo que careció de tiempo para desarrollar todo el análisis y reflexión que aquel grupo de viejos militantes reunidos en un oscuro local de la calle San Gil de Barcelona se habían propuesto impulsar.

Manel Aisa

1.– Solidaridad Obrera nº 520 del 29 de septiembre de 1932.
2.– Solidaridad Obrera nº 434 del 3 de junio 1932.
3.– Solidaridad Obrera nº 520 del 29 de septiembre de 1932.
4.– Tierra y Libertad nº 146 del 16 febrero 1934.
5.– Solidaridad Obrera del (21 marzo 1936.

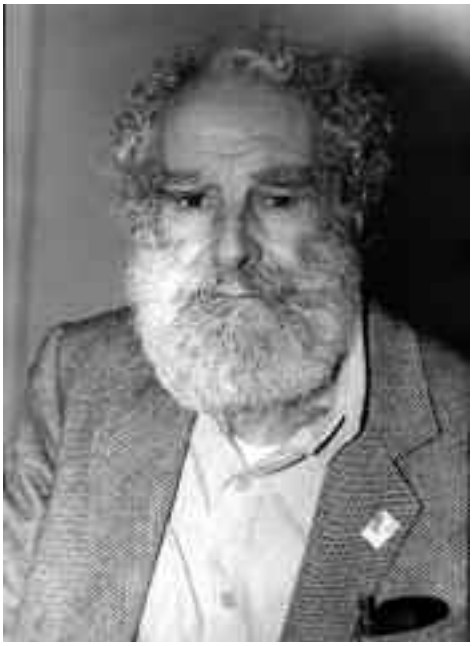

Carles Fontseré i l'Ateneu Enciclopèdic Popular

Carles Fontseré i Carrió (Barcelona, 1916 - Girona, 2007) ha estat un dels més importants cartellistes de la Guerra Civil espanyola, però també va destacar com dibuixant, escenògraf, publicista, fotògraf i, darrerament, escriptor. Fontseré l'any 1936, només amb vint anys, va participar en la creació del Sindicat de Dibuixants Professionals de Catalunya. L'assem-blea de dibuixants per la creació d'aquest Sindicat es va celebrar a la seu de l'Ateneu Enciclopèdic Popular del carrer del Carme. En les tasques del Sindicat de Dibuixants Profes-sionals van destacar els artistes Helios Gómez, Josep Bartolí, Martí Bas, Rafael Tona... Fontseré que ja simpatitzava amb la CNT, no va poder fer-hi res per evitar que el Sindicat de Dibuixant s'adherís a la UGT, aleshores, sota l'ègida del PSUC. Malgrat això la col·laboració de Fontseré amb els anarquistes fou important, un dels seus primers cartells fou el del camperol que aixeca la falç mentre al fons tremola una bandera roja i negra de la FAI al clam de "Llibertat".

Fonstseré després de la guerra s'exilià a França i, posteriorment, visqué a Mèxic i als Estats Units. A Nova York va treballar de taxista i es va dedicar a la fotografia, precisament fou en aquesta ciutat on va conèixer a la que seria la seva companya, la nord-americana d'origen català, Terry Broch. L'any 1973 va retornar a Catalunya instal·lant-se en una masia a Porqueres, molt a prop de Banyoles. Des d'aquest lloc paradisíac va continuar la seva tasca artística. Fontseré va realitzar una nova obra cartellística per encàrrec d'entitats i institucions, i, finalment, es va dedicar a redactar les seves memòries de les que han sortit tres volums.

La relació de Carles Fontseré amb l'Ateneu Enciclopèdic Popular fou fluida i intensa. A proposta d'Ernest Núñez, president de l'entitat, l'any 1980 hi va realitzar dos dibuixos que van ésser presentats el 31 d'octubre en l'acte inaugural

del nou AEP, a la Casa de la Caritat del carrer Montalegre. Un dibuix representava un obrer amb la cara coberta per una careta amb un fons fabril i l'altre era un primer pla de la mateixa cara amb careta, els dibuixos incidien en la idea dels obrers il·lustrats dels ateneus. El darrer dibuix va ésser editat per l'AEP amb el suport del Departament de Cultura de la Generalitat com cartell del Primer Certamen Internacional de 1982. Aquell mateix any l'Ateneu va organitzar l'exposició Imatges de la Guerra Civil, 1936-1939: Carles Fontseré i Agustí Centelles. N'era un homenatge, tal vegada el primer que se'ls hi feia a Catalunya després del retorn dels seus respectius exilis. El cartellista i el fotògraf van ésser nomenats Socis d'Honor de l'Ateneu Enciclopèdic Popular. El mateix Fontseré va fer el cartell de l'exposició que reproduïa el seu camperol de la FAI. La relació de Fontseré amb l'AEP era força estreta, el març de 1982, fins i tot, va publicar l'article, a El Vaixell Blanc, "Què és la litografia original?".

La nova col·laboració de Fontseré amb l'AEP fou en motiu de la Primera Exposició Cartofila: Barcelona, 1900-1920. L'artista va dibuixar quatre imatges de Barcelona que foren reproduïdes en postal i, una d'elles, la del monument a Colom, esdevingué el cartell de la mostra. El 1983 fou fructífera la participació de Fontseré en les tasques ateneístiques, doncs, realitzà també el dibuix que més ha estat divulgat per l'AEP, el de Francesc Layret, fundador i president de l'entitat. L'Ateneu va editar-lo com cartell i postal dels actes commemoratius del Vuitantè Aniversari de la seva fundació. Posteriorment aquesta imatge es va convertir en l'anagrama oficial de l'AEP i, fins i tot, s'hi va fer un "pin". Carles Fontseré i Terry Broch van participar activament en els actes commemoratius de la fundació de l'Ateneu, assistint a la inauguració de la placa col·locada a la paret de l'edifici del carrer Carme, 30, on l'artista hi pronuncià unes paraules recordant la seva etapa d'alumne de les classes de l'AEP, i també van ser-hi presents en l'homenatge floral a Layret al seu monument de la plaça Goya.

El 1985 Fontseré va tornar a fer un dibuix que va servir per promoure l'exposició La Resistència Catalana, 1939-1951. Es tractava d'una imatge de la Sagrada Família de Gaudí encadenada i envoltada per la senyera i la bandera republicana. El cartell d'aquesta exposició va ésser editat, una vegada més, amb l'ajuda del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. El 1986 fou any de commemoració bèl·lica, doncs, s'esqueia el cinquanta aniversari del començament de la Guerra Civil.

L'AEP va organitzar dues exposicions, una de postals a la Casa de la Caritat, i l'altra de tipus històric a Ca l'Ardiaca. Carles Fontseré va col·laborar en les dues mostres. Per la primera hi va fer dos dibuixos alegòrics de l'època: els obrers a les barricades i els milicians sortint cap el front. Per l'exposició hi va dibuixar un ferm milicià llibertari amb un fusell a la mà. L'AEP va editar els dos primers dibuixos en postal, i el segon fou el cartell de l'acte commemoratiu. La tasca de Fontseré en aquesta mostra no es va limitar a l'obra pictòrica, sinó que va escriure un article sobre cartellisme en la publicació que l'AEP va editar paral·lelament a l'exposició L'Anarquisme i la Guerra Civil. Es tractava d'una original bossa que, en el seu interior, recollia diversos treballs sobre la guerra i la revolució. Entre la iconografia que n'hi havia dins destacava una postal del famós cartell "Llibertat. FAI".

Una altra col·laboració de Fontseré amb l'AEP la trobem el febrer de 1989 durant l'anual celebració de l'homenatge a Machado a Cotlliure. Fontseré gran coneixedor de la zona va fer de guia pels socis i amics de l'Ateneu que s'havien traslladat a la preciosa vila marinera de la Catalunya nord.

El 1990 Fontseré va fer el dibuix per l'exposició Francesc Ferrer i Guàrdia i L'Escola Moderna, que es va inaugurar a la Casa Elizalde i que, en els següents anys, va recórrer la Península Ibèrica i Itàlia. El cartell d'aquesta mostra va ser editat amb el beneplàcit de l'Ajuntament de Barcelona. El mateix dibuix va ésser reproduït en la portada del llibre-catàleg de l'exposició de Ferrer i Guàrdia coeditat per l'AEP i Pleniluni. La primavera d'aquell mateix any l'AEP va organitzar una excursió que va omplir dos autocars. Els ateneistes van visitar Girona, Banyoles i Porqueres, on va ésser rebuts, amablement, per Carles Fontseré i Terry Broch a la seva masia-taller. Els excursionistes van poder esplaiar-se amb la visió del llac de Banyoles des del privilegiat terreny elevat i visitar l'estudi de l'artista polifacètic. Tres anys més tard, dins de la mostra Anarquisme, exposició internacional, a les Cotxeres de Sants, l'AEP féu un homenatge a Carles Fontseré. L'acte consistí en exposar tots els cartells i dibuixos que l'artista havia fet per l'Ateneu.

El 1996, novament, Fontseré va fer un dibuix que fou editat en cartell i postal, era el reclam de la inauguració del nou local de l'AEP, a l'edifici de la Biblioteca Arús del Passeig de Sant Joan. Carles Fontseré, una vegada més, va prendre part en els parlaments de l'acte inaugural celebrats al pati de la Biblioteca Arús. Precisament aquest mateix dibuix, una mà que aguanta un llibre que trenca unes cadenes, fou la portada del meu llibre Una història de Barcelona, Ateneu Enciclopèdic Popular, 1902-1999, que fou coeditat l'any 2000 per l'AEP i Virus Editorial. La seva darrera gran vinculació amb la societat civil catalana ha estat la lluita per la recuperació de la memòria i la dignitat amb la participació activa en la lluita pel retorn dels papers de Salamanca. La desaparició de Carles Fontseré deixa un gran buit, hi ha la sensació que formava part d'una raça d'homes en extinció, aquells vells autodidactes que eren tocats per la vareta de la saviesa.

Ferran Aisa

Ateneos Femeninos y Casas Maternales

Habían llegado hasta mi rumores muy dignos de crédito acerca de la creación de no sé qué instituto benéfico consagrado a los niños. Me interesan grandemente los niños como madre y como mujer: es decir, que mi interés por ellos es algo más que simpatía, que esa simpatía que vulgarmente se traduce así: me gustan los chiquitines, es más que todo eso, porque es cariño. Claro que para comprender eso es preciso haber sido madre. Era natural que me preocupara saber la realidad escondida detrás de aquellos rumores.

Y, preguntando, preguntando, logré ponerme sobre la pista.

–Le enterará a usted –me dijeron– la señora Valor.
–Bien; pero a la señora Valor, ¿dónde se la puede ver?
–En el Ateneo Republicano Femenino de cuya Junta es vocal dicha señora.

Ya en la calle del Portal Nuevo 31 local del Ateneo Pi y Margall que es donde "vive de prestado" esa agrupación de mujeres republicanas, pregunto por la señora Valor.

–¿Doña Amparo?
–Ignoro si se llama doña Amparo; creo que es vocal de la Junta.
–En efecto; pues bien, no está
–Pero vendré enseguida… oigo decir a una voz conocida. La voz de doña Leonor Viñerta de Aragay, buena amiga mía.
–La señora de Aragay me invita a pasar y queda conmigo, a fin de hacerme más leve la molestia de esperar.

Mientras llega doña Amparo Valor de Díaz (poco a poco he ido aprendiendo hasta el apellido conyugal), la señora Viñerta de Aragay me cuenta a grandes rasgos, la historia de este Ateneo Republicano Femenino.

–Tenga en cuenta –comienza– que no ha nacido ayer; nosotras no somos "frigias", El Ateneo Republicano Femenino de cuya Junta soy inmerecidamente presidenta se fundó en mayo del año 1928.
–¿Así, pues, llevaba dos años de vida al advenimiento de la República?
–De vida…, según; porque aquello no era vivir, aquello era, sencillamente esperar a la policía.
–¿Muchas persecuciones?
–Aunque indirectas, muchas.

Observa que no la he comprendido bien y añade:

–Digo indirectas, porque nosotras no hemos tenido nunca casa propia; vivíamos, como seguimos viviendo de favor.
–Afortunadamente, la galantería española…
–Llega hasta la política; sí amiga mía…. Pues verá: al principio residíamos en la calle Puerta Nueva, en el Centro de Izquierda Universitaria.

En unión de aquella entidad, organizamos un ciclo de conferencias de divulgación.

Doña Amparo Valor de Díaz, directora de los Institutos Maternales, que se organizan por iniciativa del A.

Y, claro, como eran los tiempos en que se oyó gritar alguna vez "¡mueran los intelectuales!", pues la Dictadura clausuró el Centro y detuvo a su Junta.
La nuestra se libró de milagro, pero nos habíamos quedado en la calle.

En 1929, el Ateneo Republicano de Puertaferrisa, 28, nos hizo un jequecito; volvimos a la carga, o sea a las conferencias. Y la Dictadura cerró también el local de Puertaferrisa.
–¿Otra vez de mudanza?
–Otra vez y sin dinero.

Porque…, ahora es muy bonito ser republicano; pero antes…
–Y, ¿desde que residen aquí?
–¡Ah! Lo de siempre; bueno lo de siempre y algo más; grandes proyectos… Pero oigo a doña Amparo.
–La señora de Aragay se excusa y sale: regresa a poco con doña Amparo Valor de Días. Nos presenta Y seguimos charlando.
–¿llegábamos? …
–A los grandes proyectos.
–Precisamente: pues como ellos se refieren a lo que ésta trae entre manos –dicen señalando a su compañera de junta– ella se lo explicará mejor que yo.

La señora de Aragay se despide de nosotras.

–Entre esos grandes proyectos –dice la señora Valor– figura la creación de Casas de Maternidad, que es precisamente de lo que yo me ocupo ahora.

Creo que para últimos de septiembre ya funcionará una en San Andrés de Palomar. Pero los proyectos son muchos y amplios.

Afortunadamente contamos con el apoyo municipal. Y con el entusiasmo más grande que usted pueda imaginarse.

–La causa es digna del entusiasmo de todas las mujeres.
–Tanto más cuanto que yo pienso en todas: buenas y malas, ¿comprende usted?

En esas instituciones cabrán todos los niños, porque todos son nacidos y todos tienen derecho a vivir.

–¿Pero tendrán carácter de internados?

–En ella se recogerán los niños cuyas madres tengan que trabajar, y estarán recogidos todo el tiempo que ellas inviertan en su trabajo; sea de día sea de noche.

Además, crearemos incubadoras para aquellas criaturas que nazcan antes de tiempo regular; consultorios, secciones para la práctica de la profilaxis de los niños contra las tareas hereditarias, etc. etc.

–Y la idea ¿es de usted?

–No respondo de que sea yo a quien primero se le ha ocurrido algo así; pero de estas instituciones, en cuya organización me ocupo, si soy la iniciadora, por eso me han encargado de la dirección Hace tiempo hubiera querido llevarlo a la práctica, pero encontré muchas dificultades; en especial la existencia de otros asilos regentados por Ordenes religiosas.

Por cierto, que en uno de éstos me ocurrió algo digno de ser perpetuado en letras de molde.

–¿...?

–Quise llevar a él a tres pequeñuelos, hijos de una pobre viuda. Pero no estaban bautizados…

–¿y..?

–Y no los admitieron. Ya ve si hacían falta Casas maternales laicas como estas.

Llevamos charlando quizá demasiado tiempo; las mujeres somos así. Pero es preciso terminar.

Y a mis últimas preguntas, responde la señora Valor:

–Ya se están haciendo obras en la calle de San Sadurní 13, son locales de la Tenencia de Alcaldía del distrito quinto filantrópicamente cedidos por el señor Ayguade con espontáneo asentimiento del teniente alcalde señor Puig Munné.

Me despido de doña Amparo Valor de Díaz, una buena amiga más, con la satisfacción de poder escribir unas cuartillas en pro de las mujeres españolas, para que el sexo fuerte sepa que ha de modificar el concepto peyorativo que de nosotras tiene.

Ana D. Manrique
Extraído del semanal La Calle
Revista Gráfica de Izquierdas
núm. 28, 21 de agosto de 1931

RESEÑAS

LA CNT EN LA ENCRUCIJADA
Aventuras de un heterodoxo
Luis Andrés Edo
Editorial Flor del Viento
Barcelona 2006
427 pág.

Sin título académico alguno, Luis Andrés Edo es producto, experimental e intelectual, del asambleísmo de la CNT, de la Asamblea más importante de la historia del Exilio: la Asamblea de París, que se mantuvo funcionando durante 40 años.

Luis Andrés Edo descubrió dicha Asamblea, tras su segunda deserción del Ejercito en 1954 como asiduo participante, todos los domingos, hasta 1966, cuando fue capturado en Madrid por la Unidad Móvil de la Brigada Político Social.

A esa formación asamblearía debe añadirse otra fase completamentaría: sus diversas y prolongadas estancias (por un total de diez años) cumplidas en prisiones franquistas, donde puso a prueba toda su capacidad analítica adquirida en aquel auténtico Magisterio Asambleario citado más arriba, y que se tradujo en innumerables informes sobre la situación carcelaria de aquellos años (a los que se hace referencia en este libro) y en un hecho histórico sin precedentes en las cárceles españolas, durante el franquismo: la ausencia de debates entre las diversas tendencias políticas de los presos se rompe en el Penal de Soria en 1967-1968, de cuyas discusiones Luis Andrés Edo elaboró clandestinamente su libro La Corriente, del que hace ahora una amplia referencia.

Todas estas consecuencias están precedidas de los momentos históricos que se vivieron a partir del 19 de julio de 1936, en Barcelona, donde residía a sus diez años, y sobre todo por la influencia del proyecto pedagógico del laicismo en la Escuela Primaria, que para los niños fue como descu-

brir un nuevo "planeta": el Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU) cuya experiencia le marcaría para toda su vida.

Con estas diversas, y distintas, dinámicas afrontará situaciones límites, como los interrogatorios policiales, y los acontecimientos penitenciarios, entre los que cabe destacar el primer motín de la cárcel Modelo de Barcelona (antes de la muerte de Franco) en octubre de 1975.

Puesto en libertad en junio de 1976, se integrará de lleno en la reconstrucción de la CNT y fue designado miembro de su primer Comité Regional de Cataluña ya en la transición.

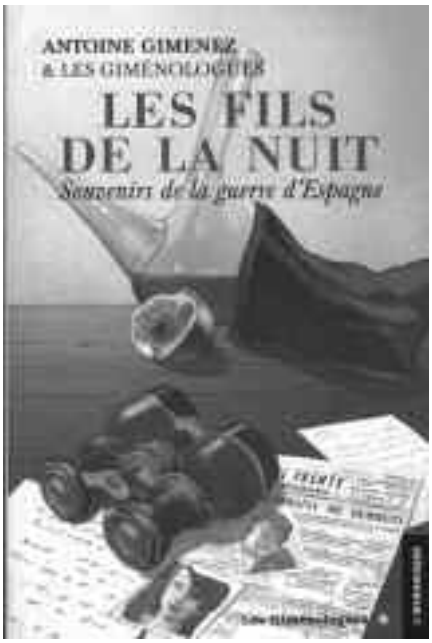

LES FILS DE LA NUIT
Souvenirs de la guerre d'Espagne
Antoine Giménez & Les Giménologues
Ed. L'Insomniaque
Montreuil Marseille 2006,
558 pág.

Dans les trous creusés au flanc des collines d'Aragon, des hommes vécurent fraternellement et dangereusement sans besoin d'espoir parce que vivant pleinement, conscients d'être ce qu'ils avaient voulu être… Bianchi, le voleur qui offrit le produit de ses cambriolages pour acheter des armes. Staradolz, le vagabond bulgare qui mourut en seigneur. Bolchakov, le makhnoviste qui, bien que sans cheval, perpétua l'Ukraine rebelle. Santin le Bordelais dont les tatouages révélaient la hantise d'une vie pure. Giua, le jeune penseur de Milan venu se brûler à l'air libre. Giménez aux noms multiples qui démontra la puissance d'un corps débile…

Luis Mercier, alías Ridel, Refus de la légende, 1956

La première partie de cet ouvrage est constituée du manuscrit original des Souvenirs de la guerre d'Espagne, d'Antonine Giménez. Il y conte tout ce qu'il a vécu au sein de la colonne Durruti, entre 1936 et 1938, sur le front d'Aragón. La seconde partie est consacrée à une étude critique du Groupe International de cette colonne (cantoné à Pina de Ebro), portant sur les principaux épisodes de la guerre dans sa zone d'intervention, sur les collectivités paysannes et, plus généralement, sur les groupes de francs-tireurs, les « Fils de la nuit », qui furent formés sous le contrôle des colonnes.

LA INSURRECCIÓN DE JACA
Los hombres que trajeron la República
Estebán Gómez
Editorial Esceso 2ª edición
Barcelona 2005
701 pág.

Hace nueve años veía la luz la obra de Estebán Gómez "La insurrección de Jaca. Los hombres que trajeron la República", un estudio que, por lo amplio, sistemático y bien documentado, constituyó una excelente contribución al conocimiento de los sucesos de Jaca de 1930 y del advenimiento de la República. Estebán Gómez no es historiador de profesión, pero si lo es por el rigor analítico de una obra elaborada sobre unos riquísimos materiales inéditos de incalculable valor y apoyada en una muy bien seleccionada bibliografía. Trabajador infatigable, sólo seis años después publicó "El eco de las descargas Adiós a la esperanza Republicana", adentrándose en el estudio de la represión sobre la guerra civil en la comarca de Jaca y rescatando así la memoria de los vencidos. Ahora Esteban Gómez nos presenta una reedición de "La Insurrección de Jaca", ampliando, mejorando e incorporando nuevo material fotográfico que enriquece todavía más un texto que ha pasado a ser de obligada referencia para el estudio no sólo de la insurrección de 1930, sino del primer tercio del siglo XX.

Carmen Frías Corredor
Profesora Titular de la Universidad de Zaragoza

"(…) el tracto (lapso de tiempo) analizado va desde un inicial bosquejo sobre la evolución histórica del movimiento obrero en España, tomada desde muy atrás y pulcramente llevada hasta el primer tercio del siglo XX, el triunfo de la segunda República y, con él, la rehabilitación de la gesta de Jaca, lo cierto es que casi nada se ha quedado en el tintero. Desde las minuciosas biografías de los protagonistas hasta el resumen de lo ocurrido aquel simbólico 14 de abril en toda España. Es decir, el autor sabe muchas más cosas distintas al tema mismo de la insurrección. Podría decirse que, aunque sin quererlo, hay que sumarlo en la ya no tan escasa nómina de buenos estudiosos de la segunda República.

El material empleado, casi todo inédito, es de incalculable valor y la rigurosidad del tratamiento del tema (desde el alzamiento a la reproducción del juicio) alcanza en las páginas que siguen un mérito alto. Mucho más alto del que cabía esperar de la simple lectura del título de la obra. Todo esto lleva a que estemos ante un libro que ha de marcar un hilo de gran alcance en la historia política de nuestro reciente pasado. Su lectura, por ende, bien merece el tiempo y la ilusión que a ella se dedique.

Manuel Ramirez
Catedrático de Derecho Político

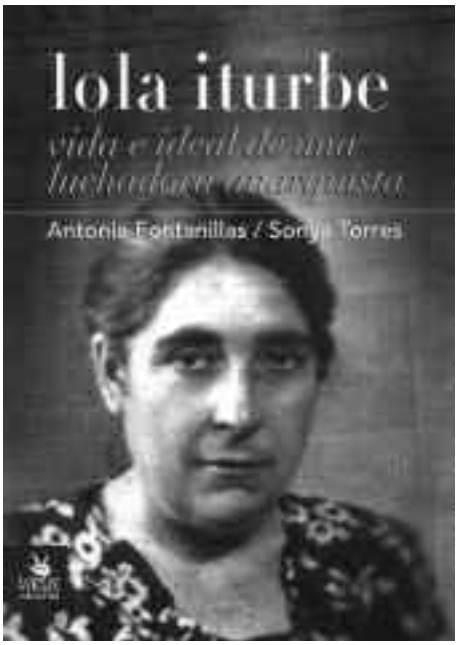

LOLA ITURBE
Vida e ideal de una luchadora anarquista
Antonia Fontanillas y Sonya Torres
Editorial Virus
Barcelona 2006
261 páginas

La vida de Lola Iturbe (1902-1990) atraviesa casi todo un siglo de luchas sociales, donde la CNT y el anarquismo dieron lo mejor de sí mismos, al tomar partido por un pueblo que supo tomar en sus manos su propio destino y ser protagonista de una revolución sin precedentes en la historia.

Nacida en Barcelona, aunque pasó la primera infancia en Valencia, con sólo siete años pudo seguir algunos de los acontecimientos de la Semana Trágica desde el balcón de la casa en la que vivía, en el barrio de la Ribera. Esta mujer autodidacta se afilió, con catorce años, al Sindicato del Vestido de la CNT y ya no olvidará nunca su doble condición de obrera y de mujer, plasmando a través de sus escritos periodísticos y de sus memorias las luchas de las que fue protagonista o testigo.

Vivió los acontecimientos de la revolución Española y los llevó hasta las páginas de la revista Tierra y Libertad, que durante años administró junto a su compañero. Entendía su pluma como un arma de propaganda en defensa de las ideas anarquistas, movimiento al que dedicó su vida.

Junto a las mujeres de su época, militó en el grupo Mujeres Libres para reparar el olvido histórico al que estaban sometidas en su papel social y también colaboró con sus escritos en la revista que el colectivo editaba.

Su particular visión del feminismo la llevó a reivindicar la lucha por la emancipación y la capacitación, en pro de la igualdad y de la justicia social, pero evitando emular los comportamientos masculinos.

Su ideal de mujer trabajadora era de aquella preparada para asumir las propias responsabilidades y superar los retos del futuro, y que como miembro activo junto al hombre habría de contribuir, a través de la solidaridad y el apoyo mutuo, a la construcción de una sociedad más …

EN LA MESA CON DARWIN
Evolución y revolución
en el Movimiento Libertario
En España (1869-1914)
Álvaro Girón Sierra
Edita Consejo Superior de Investigaciones Científicas
Madrid 2005
450 páginas

Al pensar en un título para el texto que el lector tiene ahora en sus manos, se me ocurrió pensar en el libro del patriarca libertario Anselmo Lorenzo El banquete de la vida (1905). Quizás me arrastrara a ello la necesidad de rendir homenaje a una de las obras de referencia del anarquismo español sobre los usos y abusos del darwinismo. También influyó en mí la indudable fuerza evocadora del título, su capacidad para sugerir la creencia en la existencia de una naturaleza providente y fecunda, elemento fundamental a la hora de entender lo que los libertarios hispanos dijeron sobre dichos usos y abusos. Un título, en fin, que en el caso de Lorenzo hacía referencia a una frase de Mathus, nombre recurrente –ayer y ahora– cuando hablamos de evolución, Darwin y darwinismo. El respeto a la paz de los muertos, la elemental cautela mortal de no querer secuestrar una voluntad ausente, retuvo mi primer impulso. El banquete de la vida es y debe seguir siendo el libro de Anselmo Lorenzo.

En la mesa con Darwin estudia el uso del entramado teórico y conceptual darwiníano por parte de los anarquistas españoles en las últimas décadas del XIX y primeros años del XX. Se trata de una contribución novedosa que ilumina el oscuro proceso de circulación de las ideas científicas fuera de los círculos culturales oficiales.

Pinturas de Guerra
Dibujantes antifascistas
en la Guerra Civil española
Miguel Sarró "Mutis"
Traficantes de sueños Madrid 2005
151 pág.

Cuenta en el primer capítulo Miguel Sarró "Mutis" que la obsesión que desembocó en este libro tuvo su origen en Frans Masereel, y que más tarde le siguió el interés por sus epígonos españoles, como Helios Gómez. Mi intuición es que empezó mucho antes. Cierto o no, Pinturas de guerra: dibujantes antifascistas en la Guerra Civil española es uno de esos libros que, por personales, escapan a toda definición, pero que, precisamente por eso, no la requieren. No resulta necesario explicarlo. Se explica a sí mismo. Aparentemente se trata de una relación contextualizada de los grafistas que durante la guerra civil trabajaron para la España republicana en ministerios y organizaciones políticas haciendo carteles de propaganda; dibujando cartillas escolares, historietas; diseñando billetes; maquetando revistas… Sin embargo, y aunque es el resultado de una investigación exhaustiva, no es la labor de un historiador. Es la labor de un grafista nacido en 1968, que además, junto a ilustraciones debidas a algunos de los nombres reseñados, incluye en el volumen ilustraciones propias inspiradas en los hechos de los que se da cuenta en él. A estas alturas ya debiera ser evidente para cualquier, si es que el título no era suficiente, que nos hallamos ante un homenaje, un homenaje en el que, como es preceptivo, lo sentimental es el único componente del que no se puede prescindir.

Marcos Giralt Torrente

YAEL LANGELLA, POETA I TRADUCTORA

La poeta i traductora Yael Sylvie Langella-Klépov (París, 1953) ha mort tràgicament d'accident al carrer, a Lisboa, el dia 11 de gener del 2007. Llicenciada en Dret i Filologia Romànica, Yael, parlava deu idiomes i, actualment, treballava en l'àrea de subvencions a la traducció de l'Institut Ramon Llull. Yael Langella per raons familiars i professionals havia viscut a diversos països, tant d'Europa com a Israel. Fou professora de francès a l'escola d'infermeres de Nazaret (1975-1977), hi va traduir la pel·lícula Memoria del Agua d'Hector Faver al francès i al català i també va col·laborar amb editorials. Yael Langella era membre del Centre Català del Pen Club i formava part del seu Comitè d'Escriptors Empresonats. Entre les activitats d'aquest Comitè destaca l'acte realitzat el novembre del 2005 al Bar Horiginal, on s'hi va fer un homenatge a l'escriptor Ken Saro Wiwa, Yael va llegir poemes al costat d'autors com Montserrat Abelló, Assumpta Cantalozella i Carles Torner. Darrerament hi havia participat en un recital poètic a la Biblioteca Francesca Bonnemaison.

Els anys vuitanta la Yael, al seu retorn d'Israel, va militar al Sindicat Tèxtil de la CNT de la Ronda de Sant Antoni. Fou en aquest local on la Yael va entrar en contacte amb l'Ateneu Enciclopèdic, doncs, allí es preparava l'edició d'El Vaixell Blanc. La Yael es va integrar a la Secció Literària de l'AEP i va participar en les tertúlies literàries celebrades a la Casa de la Caritat i va publicar contes i poemes a la seva revista.

La primera col·laboració amb El Vaixell Blanc data de l'estiu de 1982 es tracta del conte "Un gesto", que succeeix a Nazaret. L'octubre del mateix any hi publicava "Cuatro poemas desde la celda", un llarg poema que la seva darrera estrofa diu:

«Somos los tripulantes del barco libertad,
hijos del mar y del viento,
y vamos seguros de puerto en puerto.
Sin dios, sin ley y sin amo:
hemos organizado nuestra vida a bordo
y no les ha quedado sitio.»

La Yael va participar en el número monogràfic dedicat a Lorca, el gener de 1983, amb l'escrit "Variaciones sobre la poesia partiendo de García Lorca". En el següent número hi publicà el conte "La Balada de Frantisek" situat a les negres muntanyes del sud de Bohèmia.

L'estiu de 1983 va sortir publicar "Municipio y Federación en Iberia" de Joao Freire, guanyador del Primer Certamen de l'AEP, amb la traducció del portuguès de Yael Langella. Ella mateixa havia aconseguit un dels accèssits del certamen, es tractava d'un llarg poema en francès "Chemin de l'Homme vers le Vent, la Pierre", que encara resta inèdit. La darrera col·laboració de la Yael a la revista El Vaixell Blanc és un poema "A un leñador en Finlandia", en què diu: «Camina el largo caminar del día / y a cada paso afila el alba, / La muerte lleva en sus manos / tal com lleva el hacha.»

Ferran Aisa

ELS ATENEUS LLIBERTARIS A LA TRANSICIÓ (1976-1980)

Des de la fundació de la Secció Espanyola de la Iª Internacional el 1868, una gran part dels ateneus obrers han estat lligats a la formació i a les activitats dels militants del moviment llibertari. Encara resta per investigar el paper tant important que van desenvolupar des de llavors, sobretot en l'àmbit cultural, pedagògic i social als pobles i ciutats de Catalunya. En aquesta síntesi analitzarem els ateneus del Barcelonès i concretament els que van actuar als barris de la ciutat de Barcelona, un espai de lluita, convivència i solidaritat, com molt bé ens ha il·lustrat Chris Ealham en el seu llibre "La lucha por Barcelona. Clase, cultura y conflicto 1898-1937". El resultat de molts anys d'aquesta tasca cultural és l'actuació que van jugar els ateneus llibertaris el 19 de juliol de 1936 i durant tot el procés revolucionari entre 1936 i 1939.

Quaranta anys de dictadura franquista van eliminar drasticament tot aquest bagatge cultural. Durant la dècada dels cinquanta i seixanta del segle passat els barris de Barcelona es trobaven molt degradats, empobrits, despersonalitzats i sense serveis mínims (sanitat, escolars, etc.). Eren magatzems-dormitoris on els treballadors descansen per la nit tot esperant l'arribada del mati per anar a les fàbriques. A diferència d'altres èpoques on en els barris es desenvolupava una activitat de vida quotidiana solidària, ara s'havia arribat a límits d'alienació i despersonalització com conseqüència de la repressió franquista.

Des dels inicis dels anys setanta el moviment obrer al barcelonès trenca amb aquesta dinàmica i grups de veïns de diverses tendències es reuneixen clandestinament reivindicant millores per al barri. D'aquesta manera van néixer les Associacions de Veïns (AA.VV.) que serien un dels pocs espais de lluita per l'autogestió dels barris i que van ser precursors en les protestes veïnals. A la mort del dictador moltes d'aquestes AA.VV. s'havien convertit en institucions jerarquitzades i controlades, la majoria, pels partits polítics.

En aquest context i en aquest espai s'identifiquen persones d'ideologia àcrata o llibertària que estan en contra d'aquest procés i decideixen reunir-se per separat i formar un col·lectiu, que posteriorment es converteix en un ateneu, encara que alguns mantindran únicament el nom del col·lectiu. Aquests nous ateneus tenen una manera de funcionament totalment diferent, fan una gestió directa i tracten de resoldre els problemes a través de l'assemblea, més que com alternativa a les AA.VV. són "una plataforma capaç de criticar la realitat dels barris i transformar-la", crec que també sorgeixen contra l'alienació urbana i en tot cas de caire revolucionari en el sentit que tenen com objectiu la transformació de la societat.

Els ateneus llibertaris en el seus inicis van ser força criticats respecte a la seva dependència de la llavors tot poderosa CNT. S'ha dit també que en aquell moment l'acràcia estava de moda i molts s'apuntaven al carro. El 1979 la revista Palante, en línia de l'autonomia obrera, qualificava als ateneus de "escuela de cuadros para la CNT…sus actividades se reducen a la puramente cultural (charlas…), a pegar carteles de la Central y a vender prensa y folletos, mayoritariamente de la CNT…".

Com explicarem més endavant els ateneus van anar més enllà del que criticava aquesta revista. Es cert que en un tant per cent elevat molts dels militants ateneistes ho eren també del sindicat confederal, però com es deia llavors es lluitava com a productor però també com a consumidor, lluita en dos fronts i "cap a l'autogestió de tots els veïns federats del barri". Aquest tema d'unificar esforços i intercanviar experiències i projectes va ser un objectiu comú en l'idea de crear una "Coordinadora d'Ateneus Llibertaris", que en el cas de Barcelona va arribar a ser una realitat fins al punt de elaborar un Manifest que es va fer arribar al V Congrés de la CNT el 1979 per tal de ser presentat a tots el sindicats i debatut en aquell Congrés a Madrid (punt 14 "Relacions de la CNT amb altres organitzacions i organismes").

Respecte al nom dels ateneus alguns van omitir la paraula llibertària "para que dé a entender que está abierto al conjunto del barrio al margen de la ideología particular de cada uno de los vecinos, pero nuestro funcionamiento y objetivos es libertario" (1978), és el cas de l'Ateneu Popular del Clot. En aquest sentit hi ha que aclarir que els ateneus populars, en la segona dècada dels setanta, s'identificaven amb partits o AA.VV. i ambdues corrents portaven a terme activitats culturals i recreatives. La diferència amb els ateneus llibertaris era que aquests anaven més enllà en la problemàtica social, com per exemple en el tema laboral coordinant-se amb les fàbriques de la zona i creant, al menys en Barcelona ciutat, la Secció Sindical de barri, o bé des de la lluita antirrepresiva contra les presons i de suport a presos, només cal recordar l'important tasca desenvolupada pels ateneus llibertaris en el Cas Scala.

No tots els ateneus a la transició tenen el seu origen a les AA.VV., altres sorgeixen animats per grups de companys que estaven agrupats en un Col·lectiu de Barri o be en grups d'afinitat. Es a través també de les lluites als barris juntament amb altres veïns i després d'un procés de discussió quan es reuneixen i prenen la decisió de crear un ateneu llibertari. En aquests casos l'estructura del Col·lectiu de Barri es trasllada a l'ateneu on compareixen altres grups llibertaris, els decepcionats de les AA.VV. que abans comentaven, Comissions de Barri, associacions i centres culturals i també militants de CNT conscienciats del doble front en la lluita.

Per tant el tema és bastant més complex i seria necessari fer un estudi en profunditat per veure en quins casos i com es donen les condicions de naixement dels ateneus entre 1976 i 1980. El mateix sobre la seva estructura, sabem que es seu funcionament es assembleari però que alguns funcionaven per mitjà d'un secretariat tot i que aquestes juntes eren revocables, altres ho feien a través de grups de treball bàsicament en ensenyament, sanitat, ecologia, urbanisme i cultura (conferències, cine, teatre, etc) i comú a tots ells les accions solidàries a favor dels presos i de les lluites a les fàbriques.

Un dels temes de preocupació dels ateneus llibertaris en aquells anys i oblidat després per el moviment llibertari, a l'haver centrat quasi tota l'acció en el món laboral, va ser el municipi lliure. Es curiós que un concepte que està tan en la base de la idea anarquista fos deixat de banda fins fa quatre dies. El 1976 es va elaborar una mena d'estudi i projecte que portava per títol "Material de estudio para una alternativa libertaria a los ayuntamientos democraticos" (1976), la finalitat de la qual era crear un organisme paral·lel a l'Ajuntament i que els problemes del barri i les seves solucions fossin decidides assembleariament per tots el veïns.

Sobre aquest tema i altres relacionats amb el urbanisme especulatiu troben escrits a pràcticament totes les publicacions dels ateneus llibertaris d'aquells anys. La resposta i la poca participació dels veïns en aquestes accions va ser la tònica general, degut sobretot a la manipulació respecte a les eleccions municipals que van fer els partits polítics i també al desencant respecte a les expectatives revolucionaries de molts llibertaris, de totes maneres els ateneus llibertaris van continuar la seva tasca durant molts anys i han tingut el seu relleu generacional fins al dia d'avui.

Respecte als seus òrgans de premsa tenim que remarcar tot un seguit de publicacions que van editar-se en aquells anys, a Barcelona ciutat: "El Sortidor" (1977-1981) de l'Ateneu Llibertari del Poble Sec que posteriorment editarà "Encuentros" (1982-1983), "El Patinet" (1984-1985), "El Quetedije" (1994) i "Claveguera" (1995); "Gracia Lliure" (1978) de l'Ateneu de Gràcia i que també editarà altres com "Agracia" (1982), "Akefalos" (1992-1994) i "Desacer" (1995-1996); "La Voz Sin Amo" (1978-1981) de l'Ateneu de Sants; "Itaca" (1977) dels Col·lectius llibertaris dels Barris de Sant Andreu-Sagrera i Polígon Porta; "Ateneo"de l'Ateneu de Sant Antoni i Xino (1978-1979) i també "Ateneo" del de La Verneda (1979-1981).

Respecte al àrea metropolitana destaquem els d'Hospitalet de Llobregat amb "Germinal" (1978) de l'Ateneu Llibertari de Coll-Blanch i que tindrà la seva continuïtat en "La Idea" (1989); "Ateneo" (1978) del de Bellvitge-Gornal" i que després es convertirà en "La Colmena" (1978-1979) i novament "Ateneo" (1979) del de Santa Coloma de Gramanet.

Més endavant i ja en l'època dels vuitanta hi ha que fer menció, apart dels ja indicats, de "El Poblet" (1981-1982) de l'Ateneu Llibertari del mateix nom, al barri de la Sagrada Familia de Barcelona, i que després canviarà de nom a "La Farigola" (1982-1988); "Ikaria" (1984-1985) de l'Ateneu Llibertari l'Harmonia de Barcelona. De la dècada dels noranta: "La Comuna" (1992-1995) de l'Ateneu Llibertari de Gavà; "Gramenet del Besós" (1991-1998) de Santa Coloma de Gramanet; "Info-Ateneu" (1991-1997) de l'Ateneu Llibertari de Reus que també va participar en un primer moment en la revista "La Lletra A"; "Lliure de Sant Boi" (1995-2000) de l'Ateneu Llibertari de Sant Boi i "El Pesol Negre" (des de 1998 i que continua) de Berga.

Dels últims anys "Albesós" del Ateneu Llibertari del barri del Besós i la reedició del "Gracia Lliure" de l'Ateneu Llibertari de Gràcia els dos de Barcelona. De fora de Catalunya hi ha que fer menció pel important paper que han desenvolupat "Estel Negre" (des de 1989 i que conti-

nua) de l'Ateneu Llibertari del mateix nom de Palma de Mallorca; "Tetuan" (1982-1983) del barri de Tetuan de Madrid; "Acratador" (des de 1989 i que també continua) de Saragossa; "Al Margen" (des de 1991 i altre dels que continua) de València; "Anarquista" (1998-2005) de diversos ateneus llibertaris de Galicia i "Huesca-Info" (2002-2005) de l'Ateneo Libertario Ramón Acín d'Osca.

Per altra banda s'ha de tenir en compta els ateneus d'àmbit cultural, de recopilació de la memòria històrica i d'arxius com és el cas, ja des de 1978, de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, amb publicacions com el "Boletín Bibliográfico" que més tard serà "Butlletí Bibliogràfic", "El Vaixell Blanc", "Quaderns" (aquests dos últims de literatura als anys vuitanta) o el que des de 1982 i que encara es el seu òrgan primer com "Noticiari" i després com "Enciclopèdic Noticiari".

Del catàleg de la premsa llibertària entre 1976 i 2005, elaborat pel que signa aquest article, veiem que van editar-se 125 capçaleres que pertanyien a òrgans d'ateneus que representen aproximadament un 10% del total. Per comunitats a Catalunya s'han editat 66 capçaleres que representen un 50% del total emès, després el segueix Madrid amb 16, València amb 12 i Andalusia amb 11 com les més importants. La gran majoria d'aquestes publicacions es troben a l'Hemeroteca del Centre de Documentació Històrico-Social.

Carles Sanz

ATENEOS LIBERTARIOS

2007 y seguimos... destochando lo piramidal

Partimos de:

1ª premisa como tautología

La evolución artística comporta y comparte una misma evolución social y será en este asimilar que haga oír su voz callada por el tiempo, a través de sus lienzos, de sus formas, de su colorido o de su misterio.

2ª premisa como tautología

La sociedad como cúmulo de una cultura, una religión, una política determinada que queda plasmada, que es reflejo de su obra de arte.

Y ahí a lo lejos, Egipto, en lo más alto de lo piramidal, con sus grandes esfinges inamovibles, con su corte funeraria, arte altamente jerarquizado, hierático, reflejo de lo religioso, imagen de su estructura social –todo gira alrededor del más allá-. Sociedad hermética en su arcaísmo, la vida es, en sí misma, una pura preparación para el tránsito hacia una etapa superior.

Y será en un sacar, en un tirar, "tocho"[1] a "tocho", "tochana" a "tochana", que el arte, en un trontollar, irá troncando lo piramidal y ahí, en ese punto, la sociedad avanza, se democratiza, los rasgos se suavizan, la rigidez se transforma, en un transformar también de cánones, de prototipos de belleza, belleza ideal como en el mundo de las ideas, el arte emerge desde las mismas entrañas del subsuelo, este será aún un arte engañoso, reflejo del auténtico, que en un dejar atrás los muros de la caverna, en un ascender hacia lo horizontal, se nos mostrará en su verdadera desnudez como portavoz indiscutible de la esencia de la verdad.

Y será en un renacer que la ciencia avance, surge el humanista, la figura del genio adquiere relevancia y unido a ello, el mecenazgo, provocador de cierta autonomía en la obra de arte. La sociedad se humaniza, se desacraliza. La obra de arte camina y adquiere vida propia y en ese caminar se dan la mano sfumato, perspectiva aérea, variedades cromáticas, adquiriendo en ese hacer un nuevo lenguaje plástico donde la vista del espectador se confunda entre formas de realidad y fantasía en trompe- loeil, haciéndose guiños hasta formar parte del mismo juego.

Y como en un desmontar de "tochanas", en un desmachiembrar "tocho" por aquí, "tochazo" por allá, "tocho" a "tocho", en un quitar, en un romper, hasta lo horizontal, y será en este proceso de destochamiento social que la figura del genio se diluirá, y será el artista contemporáneo que, en su saber hacer, desjerarquizándose desjerarquizará, desdivinizándose humanizará.

Y será el arte en general, el de hoy, el que con un fluir constante de ideas, provocando, abriendo brechas, modelará y dejará el camino abierto hacia lo utópico, dando así paso a un nuevo modo de percepción social, pautada por esa otra forma de hacer, por esa otra forma de decir, la no oficial, "la Alter" donde se noten y anoten los cambios sociales.

Y en particular será el arte pictórico el que, con sus imágenes, en un dialogar constante ante el yo y ante el otro, nos transcriba pensamientos, nos describa mensajes que ya no quieren permanecer en lo oculto. Ese es el reto, que consiste en el ir más allá de la propia obra donde, el contenido se nos muestre cual obra escrita, que en el desgranar de sus hojas nos va seduciendo y es en esa magia, en ese manipular, descifrando lo indescifrable, lo misterioso, a través de ese otro lenguaje, el de sus símbolos, de sus formas: de suaves a angulosas; de sus cromatismos: de colores vivos a apagados, de cálidos a fríos que nos emocionan, que nos estremecen, que podemos pasar de la risa al llanto, y es en ese gesto del templado, del firme o de la fuerza del gesto, y es en ese saber penetrar, que el misterio, lo oculto, dejará de serlo y el mensaje se nos mostrará cual libro abierto, éste con otro alfabeto pero con el mismo código cual texto.

1.– El bisílabo tocho se puede ir intercambiando por tal o cual nombre propio según la ocasión lo requiriese sin por ello cambiar lo consubstacial al texto.

susana alastruey
pintora

Fes-ten soci de l'Ateneu o col·labora amb una

SUBCRIPCIÓ D'AJUT ECONÒMIC

A l'Ateneu Enciclopèdic Popular
Centre de Documentació Historìc Social
entre tots farem un Ateneu com cal.

Passeig de Sant Joan, 26, 1r. 1a
08010 Barcelona
telèfon: 932650581
www.ateneuenciclopedicpopular.org
aenciclopedic@yahoo.es
"La Caixa" núm. compta corrent 2100-0795-15-0200103308

Donacions 2006

Silvia (Venezia) .....64 euros
Andrew Wilson (USA) .....10 euros
Pilar (València) .....35 euros
Sara (Beziers) .....30 euros
Institut Municipal del Paisatge Urbà.....10 euros

"LA MEMÒRIA SILENCIADA"

Un programa organitzat per l'Ateneu Enciclopèdic Popular
a les ones lliure de Ràdio Contrabanda.
Tots els dissabtes a ràdio Contrabanda 91.4 de la FM
de 19 a 20 hores i ara també a ràdio Bronka 104.5 de la FM tots els
dimarts de 23 a 24 hores i els dissabtes de 10 a 11 del matí.
Ja sabeu, escolteu ràdio Contrabanda i Bronka

Exposicions

Recordem als nostres amics, grups col·lectius, ateneus universitats, etc., que tenim quatre exposicions itinerats que poden ser exposades a qualsevol lloc del país, prèvia sol·licitud i un acord per les dues parts.

–Ferrer i Guàrdia i l'Escolà Moderna
–L'Efervescència social dels anys 20 (Barcelona 1917-1923)
–Jornades Llibertàries del 77, la transició llibertària (1974-1979)
–Anarquismo Ibérico 1868-1993
–Presencia Internacional del Anarquismo

(Las dos últimes coordinades conjuntament amb la FELLA de Barcelona)